

Hoogheemraadschap van
Rijnland

Rijnland betrouwbaar en toekomstbestendig

Leven in Rijnland is leven met water

Dagelijks werken meer dan 600 Rijnlanders aan onze kerntaak: zowel medewerkers als bestuur zetten zich elke dag weer in voor droge voeten en schoon water. Daarin zijn we een betrouwbaar en solide baken, we werken daar hard aan en blijven daarmee doorgaan op een manier die u van ons gewend bent. Daar zijn we trots op!

Daarnaast anticiperen we op klimaatverandering en ontwikkelen we Rijnland als open overheid verder door. Innovatie staat hoog op de agenda: we werken aan nieuwe technieken, spelen in op ontwikkelingen in de omgeving en geven een impuls aan onze (digitale) dienstverlening. We werken daarmee aan het betrouwbare fundament en tegelijkertijd aan een toekomstbestendig Rijnland. Dat schoon water ook kan zorgen voor plezier met water, krijgt steeds meer aandacht. Rijnlanders leven met water en genieten ook van water! Daar gaan we voor.

Betrouwbaar fundament – het werk van Rijnland

Elk seizoen en elke dag weer, zorgen wij voor een goed peil, veilige dijken, een goede waterkwaliteit en ecologie, en het zuiveren van het afvalwater. Ook in 2017 staan we daarvoor. Concreet zuiveren we het afvalwater van bedrijven en 1,3 miljoen inwoners. We voeren het peil in circa 800 peilvakken in 200 polders en we houden circa 1.300 km keringen op orde. En talloze mensen recreëren regelmatig langs, op en in het water. Rijnland heeft zich de laatste jaren steeds verder ontwikkeld, onder meer door nieuwbouw, renovatieprojecten, verbeteringen in het dagelijkse beheer en in het onderhoud.

Het professionaliseren van projectbeheersing, het verder invoeren van assetmanagement en het meer 'van buiten naar binnen werken' vragen om andere werkwijzen. 2017 wordt een kanteljaar waarin steeds meer projecten geprogrammeerd worden volgens de principes van assetmanagement. In deze vorm van programmeren zijn we één van de koplopers.

Rijnland investeert € 132 miljoen in de regio

Om dit alles waar te kunnen maken zijn in 2017 weer grote investeringen nodig zoals voor de renovatie van 30 poldergemalen, het baggeren van circa 200 km watergangen, het versterken van de IJsseldijk in Gouda en 20 km regionale keringen en maatregelen in diverse KRW-waterlichamen. We doen dit zo veel mogelijk integraal en zoeken nadrukkelijk naar synergiekansen. De renovatie van boezemgemaal Spaarndam ronden we af evenals de renovatie van de zuiveringen Leiden Zuidwest en Velsen.

Wat daarbij opvalt, is dat de aandacht langzaam verschuift richting de waterketen. De waterketen is technisch en organisatorisch complex: het implementeren van assetmanagement en het uitvoeren van businesscases en inspecties geven een steeds beter beeld van wat nodig is aan en binnen projecten in de waterketen. Ook zal dit voortschrijdende inzicht leiden tot uitkomsten die aanleiding kunnen geven voor aanvullende projectkredieten. Dat stelt ons voor uitdagingen. We gaan in 2017 meerdere zuiveringsinstallaties aansturen vanuit de centrale proceskamer, dit vraagt een state-of-the-art beheerorganisatie.

Anticiperen op klimaatverandering

Klimaatverandering is een feit, Rijnland realiseert zich dat terdege. Het klimaatbestendig maken van het watersysteem staat hoog op de agenda in 2017 en krijgt de komende jaren extra aandacht. En hoewel dit terecht veel aandacht krijgt, moeten we ook aandacht blijven houden voor waterkwaliteit en ecologie waar vanuit Den Haag (Delta aanpak waterkwaliteit en zoet water) en in Europa (Wezer arrest) veel aandacht voor is.

Waar dat nodig is, richten we het watersysteem anders (robuuster) in om ons voor te bereiden op deze klimaatveranderingen. We bereiden daartoe o.a. de aanleg van de piekberging Nieuwe Driemanspolder voor en actualiseren het onderzoek naar (de klimaatbestendigheid van) het boezemsysteem. We passen het systeem aan om wateroverlast te voorkomen en om watertekorten (droogte) en verzilting tegen te gaan en nemen daarin de knelpunten en kansen voor een goede waterkwaliteit en ecologie mee. De aanvoer van voldoende zoet water maar ook het beperken van de behoefte aan zoet water is daarbij belangrijk.

Rijnland als open overheid

Rijnland als open overheid handelt dienstverlenend, participatief, duurzaam en innovatief. In 2017 zoeken we graag samen met partners naar oplossingen om op een slimme manier werk te combineren. Zo werken wij intensief samen met belanghebbenden in watergebiedsplannen, met beheerders van zwemwaterlocaties en besluiten we over het werken met strategische agenda's met gemeenten. Wij denken en doen graag mee in initiatieven van derden zoals het platform Slappe Bodem en de klimaatbestendige stad. Op het gebied van duurzaamheid kiezen we bij renovaties van gemalen en zuiveringstechnische werken vaker voor energiezuinige varianten. We werken aan het opwekken van duurzame energie o.a. via zonneweiden en kijken naar innovatieve technieken zoals Blue Energy. Daarnaast staat de (digitale) communicatie hoog op de agenda zodat Rijnland optimaal dienstverlenend kan werken en zodat het bereiken van inwoners en andere stakeholders makkelijker wordt.

We beheersen de kosten

In 2017 krijgt de professionalisering van de bedrijfsvoering verder vorm. Financieel sturen we overall op het beperken van de lastendrukstijging tot 4,8% in 2017 en tot maximaal 2,0% in 2018 tot en met 2021. Tegelijk werken we aan het verbeteren van de schuldenpositie. We richten ons hierbij op slim (samen)werken zodat we besparen en de kosten in de hand houden.

Rijnlandse activiteiten volgen?

Het hele jaar door werken we aan de geschetste hoofdlijnen uit deze begroting. Daar communiceren we over en zijn we zowel digitaal als fysiek zichtbaar in het Rijnlands gebied en in relevante netwerken. Ook zoomen we in op Rijnlands vijf programma's: 'Waterveiligheid', 'Voldoende Water', 'Schoon en Gezond water', 'Waterketen' en 'Bestuur, organisatie en dienstverlening'. In de loop van het jaar rapporteren we over de doelen en activiteiten binnen de programma's. Bij elk programma staan de ca. 10 belangrijke resultaten vermeld, waarover in juni en november 2017 een bestuursrapportage volgt.

De belastingtarieven 2017 zijn:

Belastingtarieven, €	2016	2017
Ingezetenenomslag per woonruimte	102,31	105,00
Omslag gebouwd van de WOZ-waarde	0,0280%	0,0279%
Omslag ongebouwd overig per ha.	75,45	78,85
Omslag wegen per ha.	301,80	315,40
Omslag natuur per ha.	4,00	4,00
Zuiveringsheffing per v.e.	52,80	56,30
Verontreinigingsheffing per v.e.	52,80	56,30

Begroting in één oogopslag

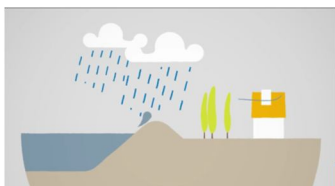
Begroting 2017

Wat gaat Rijnland realiseren in 2017?

Totaal **€ 189 mln** verdeeld over vijf programma's, met onder meer:

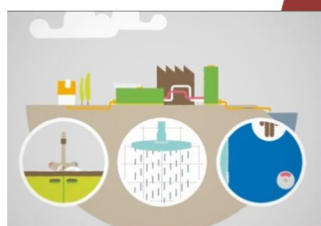
Waterveiligheid

- Versterken primaire kering IJsseldijk Gouda
- Versterken van 20 km regionale kering
- Samenwerken muskusrattenbeheer
- Beschikbaar stellen overstromingsbeelden

Voldoende water

- Voeren van goed peilbeheer
- Start aanleg piekberging Nieuwe Driemanspolder
- Afronden van renovatie boezemgemaal Spaarndam
- Afronden van boezemstudie waterbezwaar
- Afronden planfase betere aanvoer zoet water

Waterketen

- Zuiveren afvalwater bedrijven en 1,3 mln inwoners
- Invoeren van centrale proceskamer
- Renoveren awzi's Leiden Zuidwest en Velsen
- Maatregelen energie besparing en opwekking

Schoon en Gezond water

- Maatregelen nemen tegen watervervuiling
- KRW-maatregelen nemen Langeraarse Plassen
- Starten met aanpak blauwalgen
- Voorbereiden vispassage boezemgemaal Spaarndam

€ 30 mln

€ 52 mln

€ 29 mln

€ 70 mln

€ 9 mln

Bestuur, organisatie en dienstverlening

- Versterken van participatie en omgevingsgerichtheid
- Samenwerken met gemeenten en andere partners
- Verbeteren van digitale toegankelijkheid informatie
- Beleid maken klimaatbestendige stad en omgevingswet

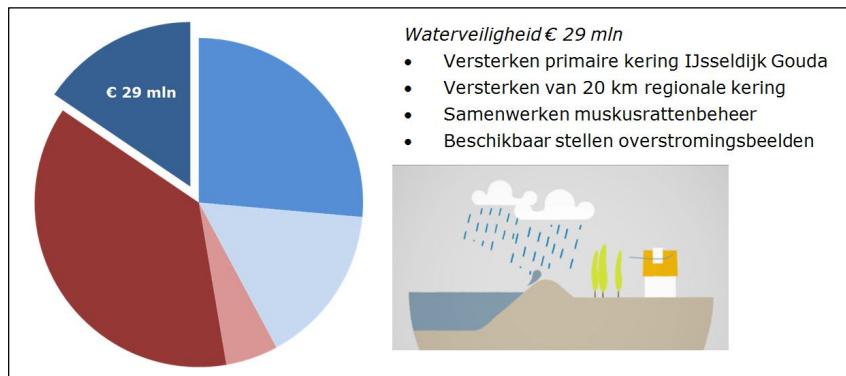
Inhoudsopgave

Rijnland betrouwbaar en toekomstbestendig	2
<i>Begroting in één oogopslag</i>	4
1. Programma Waterveiligheid	6
2. Programma Voldoende Water	9
3. Programma Schoon en Gezond Water	14
4. Programma Waterketen	18
5. Programma Bestuur, organisatie en dienstverlening	23
6. Financiële uitwerking	28
7. Risico's en risicobeheersing	32
Bijlage 1. Kaders en uitgangspunten	34
Bijlage 2. Overzicht investeringen	36
Bijlage 3. Verbonden partijen	38
Bijlage 4. Weerstandscapaciteit en restrisico's	44
Bijlage 5. Exploitatie naar kosten- en opbrengstsoorten	48
Bijlage 6. Exploitatiegroting naar taken	50
Bijlage 7. Beleidsproducten en belastingcategorieën	51
Bijlage 8. Verdeling exploitatielasten naar waterschapstaken	52
Bijlage 9. Financiering: hoe betalen we het?	54
Bijlage 10. Bestuursakkoord Water	55
Bijlage 11. EMU-saldo	56
Bijlage 12. Rijnland in cijfers	57

1. Programma Waterveiligheid

Portefeuillehouder: M. Kastelein, H. Pluckel (kust)

Programmadirecteur: A. Bol

1.1 Doel

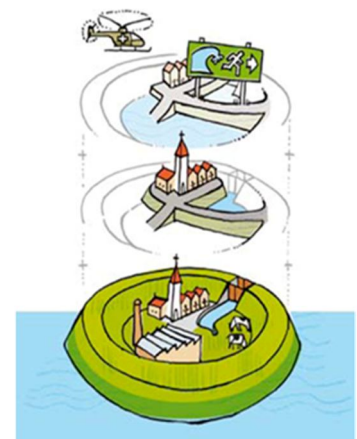
Wij beschermen ons beheergebied en de Rijnlandse inwoners tegen overstromingen vanuit de zee, de rivieren en het regionale watersysteem. Hiervoor gebruiken we een aanpak in drie lagen, de meerlaagsveiligheid:

1. Wij beschermen tegen overstromingen (preventie),
2. Wij adviseren over het beperken van de gevolgen (duurzame ruimtelijke inrichting),
3. We bereiden ons goed voor op een calamiteit (rampenbeheersing).

1.2 Preventie van overstromingen (2017: € 29 mln¹)

Wonen in Rijnland lijkt zo vanzelfsprekend, maar doordat een groot deel onder zeeniveau ligt, blijft het beheergebied niet droog zonder duinen, dijken en kades. In totaal beheert Rijnland 40 km duinen, 33 km rivierdijken (samen de primaire waterkeringen, waarvan de gehele kust op orde is) en ruim 1200 km regionale keringen. We verhogen en versterken regelmatig onze waterkeringen, bijvoorbeeld omdat ze door bodemdaling te laag zijn geworden. En we zetten instrumenten als voorlichting, advisering, vergunningverlening en handhaving in. De belangrijkste werkzaamheden in 2017 zijn:

- In 2017 wordt de versterking van de primaire kering langs de Hollandsche IJssel, ter hoogte van Gouda, (spoor 1) grotendeels gerealiseerd: het moment van “dijk veilig” is voorzien voor de eerste helft van 2018. Tegelijkertijd loopt in 2017 de verkenningsfase van spoor 2: van de kunstwerken Keersluis en Mallegatsluis bepalen we het ruimtelijk voorkeursalternatief. In 2018 kan dan de planuitwerkingsfase van spoor 2 worden gestart.
- In de “Projectoverstijgende Verkenning (POV) Vooroevers” onderzoeken we voor de vooroevers langs deze waterkering of goedkeuren mogelijk is. We nemen deel aan de landelijke werkgroep waarmee we in 2017 werken aan rekenregels en juridische verankering.
- We werken samen met andere waterschappen en Rijkswaterstaat aan de “Dijkverbetering Centraal Holland”: In 2017 wordt de primaire functie van de Spaarndammerdijk en de waterkering langs de Gekanaliseerde Hollandsche IJssel

¹ In deze begroting staan boven elk tactisch doel de exploitatiekosten, incl. kapitaallasten.

gewijzigd in een regionale functie. Daarna passen we deze keringen in in het regionale systeem. In 2017 wordt ook de verbeteropgave van deze “nieuwe regionale keringen” duidelijk en zoeken we voor de uitvoering daarvan de samenwerking met de buurwaterschappen.

- Voor de regionale keringen zorgen we in deze MJP-periode dat 90% van de in 2012 afgekeurde keringen op orde wordt gebracht door handhaving en verbeteren. In 2017 verbeteren en onderhouden we daarom ca 20 km regionale keringen, waaronder het afronden van een deel van de “Top 25” van meest risicovolle keringen. Daarmee is eind 2017 ca 65% van de regionale keringen op orde t.o.v. de toetsing. Ook bereiden we meer dan 30 km aan kadeverbeteringen voor die in latere jaren tot uitvoering komen.
- In 2017 herijken we de opgave door alle regionale keringen te hertoetsen met de nieuwste technische inzichten. De huidige verwachting is dat we hierdoor maximaal 8% van de keringen extra op orde te kunnen melden t.o.v. de toetsing.
- In 2017 starten we met het onderzoek wat we met de nog niet genormeerde polderkeringen doen: willen we ze als regionale waterkeringen normeren of kunnen we ze uit de legger halen?
- We werken aan de toetsing van de regionale waterkeringen. Tot en met 2019 werken we aan de toetsing van kunstwerken (o.a. sluisen), bijzondere waterkerende constructies (o.a. damwanden) en niet-waterkerende objecten. Daarna toetsen we ook de grondlichamen. In 2017 zijn de objectgegevens die nodig zijn voor de toetsing beschikbaar.
- We zetten de samenwerking met andere waterschappen voor het muskusrattenbeheer voort. In 2017 vragen we de samenwerkingsorganisatie de sturing af te stemmen op de inzichten die voortkomen uit de landelijke veldproef en wordt bekeken of de huidige beleidsvisie (2012-2016) aanpassing behoeft.
- We houden de beleidskaders actueel (keur, leggers, beheerregister en Nota Waterkeringen). In 2017 leggen we de nieuwe uitgangspuntennotitie voor de legger regionale keringen ter vaststelling voor. Vervolgens actualiseren we de legger op basis van de uitgangspuntennotitie.
- We voorkomen activiteiten die een negatieve invloed hebben op de waterkeringen. Dit doen we met voorlichting, advisering, vergunningverlening en handhaving. Daarnaast controleren wij in 2017 expliciet op herstel/opheffen van schade ontstaan door vertrapping door vee, onvoldoende maaien en voor kades aanwezige gevaarlijke bomen. Herstel van beschadigde bekleding naar aanleiding hiervan kan leiden tot maximaal 3% extra op orde melden t.o.v. de toetsing.

1.3 Adviseren over beperken gevolgen van overstromingen (2017: € 0,1 mln)

Hoe hoog en sterk onze waterkeringen ook zijn, een overstroming valt nooit uit te sluiten. Dit restrisico accepteren we als maatschappij, maar daarnaast kunnen aanvullende maatregelen worden genomen om de gevolgen te beperken. Rijnland adviseert hierin. De belangrijkste werkzaamheden in 2017 zijn:

- We zetten ons actief in om het bewustzijn over het wonen en werken in een overstroombaar gebied te vergroten.
- Wij willen de komende jaren samen met anderen een pilot uitvoeren om concepten van gevolgbepierking (bijv. wat er kan met gebiedsinrichting) te testen. In 2017

maken we zelf voor een aantal polders overstromingsbeelden om inzicht te krijgen welke overstromingsgevolgen op een andere manier kunnen worden beperkt.

- Wij werken er aan om in 2017 realistische overstromingsbeelden beschikbaar te stellen.

1.4 Voorbereiden op calamiteiten (2017: € 1,5 mln BOD)

Calamiteiten kunnen we helaas nooit uitsluiten. Rijnland bereidt zich dan ook goed voor op alle mogelijke waterstaatkundige calamiteiten die zich in het beheergebied kunnen voordoen. Het gaat daarbij niet alleen om overstromingen, maar ook om bijvoorbeeld waterkwaliteitsincidenten zoals illegale lozingen, of incidenten op één van de afvalwaterzuiveringsinstallaties. Het goed voorbereiden op calamiteiten speelt dus niet alleen bij het thema Waterveiligheid, maar bij de andere thema's. Om dubbelingen in tekst te voorkomen staat het onderwerp calamiteitenbestrijding beschreven in paragraaf 5.3, de kosten zijn opgenomen in: Kwaliteit van de organisatie, programma BOD.

1.5 Eind 2017 gerealiseerd (top 8)

1. Verbetering IJsseldijk Gouda is volop in uitvoering.
2. Bepalen voorkeursalternatief voor de Keersluis en Mallegatsluis.
3. Wijziging functie Spaarndammerdijk en waterkering langs de gekanaliseerde Hollandsche IJssel van primair naar regionaal.
4. Verbetering en/of onderhoud van ca. 20 km regionale keringen.
5. Inventariseren objectgegevens t.b.v. toetsing objecten in regionale waterkeringen.
6. We vragen de samenwerkingsorganisatie muskusrattenbeheer de sturing af te stemmen op de resultaten van de landelijke veldproef en zo nodig de beleidsvisie aan te passen.
7. Vaststelling van de uitgangspuntennotitie voor de legger regionale keringen en actualisatie van de legger regionale keringen.
8. Beschikbaar stellen van overstromingsbeelden.

1.6 Financieel

Waterveiligheid, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Netto investeringen	30,7	16,7	16,4	10,9	17,6
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	29,2	30,2	30,4	29,6	30,0

Het gros van de € 30,7 mln aan investeringsuitgaven 2017 betreft kadeverbeteringswerken van Top 25 en Top 50. De investeringen in de primaire keringen van Katwijk en de IJsseldijk bij Gouda bedragen respectievelijk € 1 en € 10 mln. Voor een specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

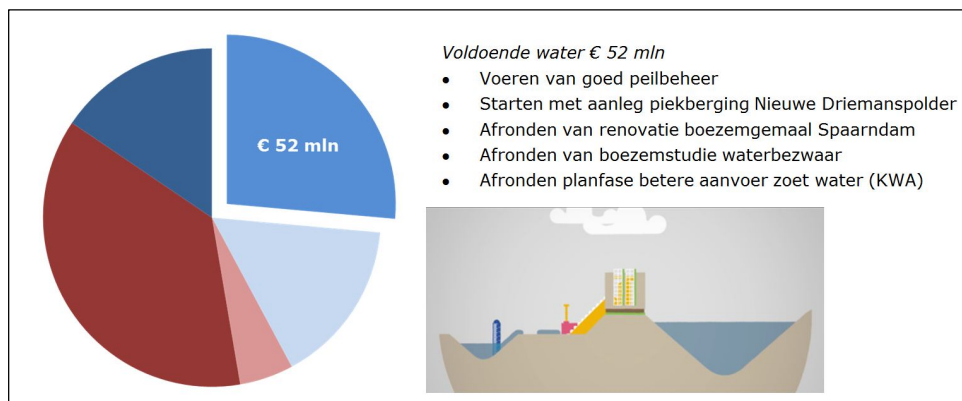
De investeringsprognose piekt in 2017 incidenteel door uitgaven aan het project Verbetering IJsseldijk Gouda. Hiervan wordt 90% betaald door het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). Deze bijdrage wordt nog in 2016 ontvangen en is dus niet zichtbaar in 2017.

Door tegenvallende aanbestedingsresultaten en verschuiving van uitvoeringswerkzaamheden van 2016 naar 2017/2018 van een viertal regionale kadeverbeteringen is de investeringsprognose voor 2017 hoger dan de prognose uit het MJP.

2. Programma Voldoende Water

Portefeuillehouder: J. Langeslag, M. Leewis (zoet water)

Programmadirecteur: A. Bol

2.1 Doel

Rijnland zorgt voor voldoende water, dus niet te veel en niet te weinig, passend bij de functies in ons gebied. Dat lijkt vanzelfsprekend, maar dat is het niet. Rijnland ligt voor het grootste deel onder zeeniveau, kent een grote variatie aan hoogteligging en soorten landgebruik. Door klimaatverandering, bodemdaling en verstedelijking neemt de druk op de ruimte en het watersysteem almaar toe. Om voor voldoende water te zorgen, zijn goed beheer, een juiste inrichting en gedegen onderhoud van groot belang. Overigens vormen beheer, onderhoud en inrichting ook een essentiële randvoorwaarde voor schoon en gezond water (hoofdstuk 3).

2.2 Zorgen voor goede waterpeilen (2017: € 6 mln)

Rijnland faciliteert de functies in het gebied door het instellen en voeren van een passend oppervlaktewaterpeil. Dit doen we in nauw overleg met belanghebbenden. We zoeken hierbij naar een optimum van alle belangen, duurzaamheid en kosten en baten. Waar we de functies niet doelmatig kunnen faciliteren, overleggen we met de ruimtelijke ordenaars en belanghebbenden over het aanpassen van de functies of aanpassing van geldende normen. De belangrijkste resultaten in 2017 zijn:

- Het actualiseren van peilbesluiten maakt integraal onderdeel uit van onze watergebiedsplannen. In 2017 herzien we ca. 10 peilbesluiten; zie verder 2.4.
- We voeren het peil zoals vastgesteld in het peilbesluit in minimaal 90% van de oppervlakte van ons gebied. We hanteren hierbij een marge van +/-5cm tenzij anders opgenomen in het peilbesluit. Doordat we steeds meer actuele peilbesluiten hebben, hanteren we in een steeds groter gebied een peil conform dat peilbesluit.
- Voor een beter peilbeheer optimaliseren we de aansturingsoftware van de boezem- en poldergemalen. Op basis van in 2016 ontwikkelde nieuwe richtlijnen hiervoor, passen we in 2017 - 2019 de software in de gemalen aan.
- In 2016 hebben we het beleid peilafwijkingen geëvalueerd, samen met belanghebbenden. Dit moet leiden tot actualisatie van het beleid. Een eerste (beeldvormende) discussie hierover met de VV is voorzien eind 2016. De actualisatie koppelen we aan de actualisatie van de Keur, of als dat niet mogelijk is, doen we in een apart traject in 2017.
- We vergunnen en handhaven peilafwijkingen. Daarbij focussen we ons op peilafwijkingen die sinds een recente herziening van het peilbesluit geen bestaansrecht meer hebben.

2.3 Instandhouden van het watersysteem (2017: € 41 mln)

Rijnland onderhoudt kunstwerken (inlaten, gemalen, stuwen) en watergangen, om ervoor te zorgen dat die goed functioneren. Dat is nodig om het waterpeil te kunnen reguleren. Hierbij hanteren we twee uitgangspunten: we maken continue een afweging tussen functies, risico's en levensduurkosten, en we doen dit duurzaam; in materialen, energieverbruik en invloed op de omgeving. De belangrijkste resultaten in 2017 zijn:

- In 2017 ronden we de renovatie van boezemgemaal Spaarndam af. Dit is na Katwijk (2011) en Gouda (2016) het derde boezemgemaal dat we renoveren.
- Rijnland heeft ca. 400 poldergemalen. De afgelopen jaren hebben we hiervan ruim 100 gerenoveerd. In 2016 startten we met het volgende cluster waarin we ca. 30 gemalen oppakken. Dit ronden we in 2019 af. In dit nieuwe cluster maken we alle gemalen visveilig en waar nodig vispasseerbaar. Bovendien geldt energiebesparing van in totaal 10% als neven doel; zie verder 5.5.
- We hebben ca. 2000 overige kunstwerken (inlaten, stuwen, duikers, etc.) geïnventariseerd. We prioriteren er jaarlijks enkele tientallen voor (groot) onderhoud.
- In 2016 heeft de VV beeldvormend gesproken over het baggerbeleid. In 2017 volgt besluitvorming en leggen we dit vast in de Legger en beleidsregels. We hebben overigens het herzien van het baggerbeleid verbreed tot het "onderhoud aan de watergang" (dus ook maaien en schonen) en nemen hier specifiek ook de doelstellingen vanuit waterkwaliteit en ecologie in mee; zie verder 3.3.
- De afgelopen 10 jaar heeft Rijnland grote hoeveelheden bagger verwijderd in grootschalige projecten (baggerclusters). De meeste van deze projecten hebben we ondertussen afgerond en we gaan steeds meer over naar reguliere onderhoudsprojecten. Jaarlijks start zo'n onderhoudsproject met een omvang van 150 a 200 km te baggeren watergangen. Ook in 2017. We doen dit steeds efficiënter en kunnen daarom in 2017 starten met het baggeren van kanaal Halfweg wat we oorspronkelijk pas later hadden voorzien te doen. In 2017 ronden we een aantal onderhoudsprojecten af, en een aantal bijzondere projecten, zoals het baggeren van het voormalige NAF terrein (Nederlandse Asphaltfabriek) te Alphen aan den Rijn, en het baggeren van het een klein gedeelte van de Oude Rijn waar we niet gesprongen explosieven (NEG) hebben aangetroffen en dat we daarom als apart project hebben opgepakt samen met de gemeente.
- We onderhouden jaarlijks circa 2600 km watergangen. Dit onderhoud hebben we ondergebracht in 20 onderhoudsbestekken. In 2017 evalueren we de contracten met de aannemers. Bij akkoord van beide partijen, verlengen we het contract met één jaar. Het onderhoud voeren we zo natuurvriendelijk mogelijk uit, waarbij we begroeiing laten staan waar dat kan en nadelige effecten voor de flora en fauna zo veel mogelijk voorkomen. Dit alles conform de gedragscode Flora en Faunawet. Het onderhoud aan natuurvriendelijke oevers hebben we hier grotendeels in opgenomen. We zien erop toe dat anderen hun onderhoudsplicht ook uitvoeren.
- We nemen objecten in beheer en/of onderhoud over van derden of stoten dat juist af; alleen als de andere partij dat ook wil en met goede afspraken over onderhoudsachterstanden. In 2017 ronden we ongeveer 10, door het college te kiezen, dossiers af.
- We adviseren derden bij ontwikkelingen, zoals bestemmingsplannen. We doen dit op basis van de Keur en actuele beleidsregels. We gaan door met het dereguleren hiervan waar dat kan. Ons advies geven we zo vroeg mogelijk in het proces conform het gedachtengoed van de Omgevingswet (het voorbereiden van de implementatie

hiervan staat beschreven in het hoofdstuk BOD). Ook bij vergunningverlening ligt de nadruk steeds sterker op goed overleg met initiatiefnemers in de voorfase. Net als de afgelopen jaren stimuleren we via voorlichting en toezicht de naleving van de regels en zorgplicht. De Nota Naleving geeft hiervoor de prioriteiten. Waar we moeten sanctioneren, doen we dit volgens de landelijke handhavingsstrategie.

- We werken actief met partners aan specifieke problemen zoals grondwateroverlast of bodemdaling. In Noordwijk werken we samen met o.a. de gemeente aan het beperken van de grondwateroverlast. In Gouda onderzoeken we samen met de gemeente en anderen de gevolgen van, en mogelijke maatregelen tegen, bodemdaling en klimaatverandering in de stedelijke omgeving. Op ditzelfde thema werken we samen met diverse gemeenten en anderen in het Platform Slappe Bodem.
- Rijnland heeft taken in het vaarwegbeheer. In dit kader onderhouden we vaarwegen, en onderhouden en bedienen we sluisen. We hebben ook taken in het nautisch beheer. Hiervoor nemen we verkeersbesluiten, zorgen we voor voorzieningen als verkeersborden, en houden we toezicht op vaarbewegingen. In nauwe samenwerking met verschillende partijen, en onder regie van de provincies, werken we aan het optimaliseren van het vaarwegnetwerk en de taken daarbinnen. In 2017 maken we nadere afspraken over de verantwoordelijkheden in het vaarwegbeheer en in het nautisch beheer, wat mogelijk leidt tot een herverdeling van de taken.

2.4 Gevolgen beperken van wateroverlast (2017: € 5 mln)

Eind jaren negentig van de vorige eeuw, maar ook in de jaren sindsdien, heeft Nederland met ernstige wateroverlast te maken gehad. De overheden hebben daarom in 2003 in het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) afgesproken het watersysteem te verbeteren en klimaatbestendig te maken. De provincie heeft deze afspraken vertaald in normen. Dit schept duidelijkheid wat ingelanden van het waterschap mogen verwachten en waar ze zelf voor aan de lat staan. De laatste klimaatscenario's laten zien dat de kans op overlast vaker zal plaatsvinden, niet alleen in Nederland. De belangrijkste resultaten in 2017 zijn:

- We ronden in 2017 de boezemstudie af; een actualisatie van de studie waterbezwaar uit 2000. In deze studie hebben we aangegeven welke maatregelen we nemen om de boezem van Rijnland te beschermen tegen wateroverlast. In de actualisatie nemen we ook de relatie met de (hoogte van de) boezemwaterkeringen nadrukkelijk mee. Dit leidt al dan niet tot vervolgonderzoek en/of de uitvoering van maatregelen. De uitkomsten van de studie vormen óók de basis voor de actualisatie van het peilbesluit van de boezem, waarmee we in 2018 starten.
- Eind 2016 of begin 2017 besteden we de uitvoering voor de piekberging Nieuwe Driemanspolder aan waarna de uitvoering start. We verwachten de piekberging in 2020 af te ronden. Voor de piekberging Haarlemmermeer ronden we in 2017 het ontwerp af en vragen we het benodigde uitvoeringskrediet aan. Deze piekberging is gereed in 2022.
- Net als voorgaande jaren starten we ook in 2017 een nieuw watergebiedsplan. Mede gebaseerd op de inbreng vanuit het assetmanagement starten we met het gebied tussen de Oude Rijn, de Woudwetering en de Does. Door jaarlijks een nieuw watergebiedsplan te starten, voldoet het hele gebied uiterlijk in 2027 aan de gestelde normen. Watergebiedsplannen pakken we integraal op. Naast de kwantiteitsopgaven nemen we nadrukkelijk ook de opgaven voor waterkwaliteit en ecologie hierin mee.

In 2017 ronden we de watergebiedsplannen Zuid-Kennemerland en Noordplas voor het overgrote deel af.

- We ronden de 12 nog lopende stedelijke waterplannen af, en stellen, als de gemeente dat ook wil, een strategische agenda op, met een uitvoeringsprogramma van 1 a 3 jaar conform de aanpak zoals met de VV besproken in 2016.

2.5 Zorgen voor voldoende zoet water (2017: € 0,1 mln)

Rijnland laat water in, met name bij Gouda, om de diverse functies van voldoende, en voldoende zóet, water te voorzien. In zeer droge perioden ontstaat er echter een tekort aan water van voldoende kwaliteit, ook bij Gouda. Dan zet Rijnland de Kleinschalige Water Aanvoervoorzieningen (KWA) in; een stelsel van wateren tussen Rijnland en het Amsterdam-Rijnkanaal en de Lek. Door klimaatverandering en toename van brakke kwel is de KWA op termijn niet meer toereikend. De belangrijkste maatregelen in 2017 zijn:

- Samen met HDSR breiden we de KWA uit uiterlijk in 2021. We hebben de verkenningsfase inmiddels afgerond en het voorkeurstracé gekozen. In 2017 ronden we de planfase af. Waar we in de uitvoering kunnen aanhaken bij andere werkzaamheden starten we daar nu al mee. Het Rijk draagt de investeringskosten. We onderzoeken of aanvullende maatregelen nodig zijn.
- We overleggen actief over ontwikkelingen die tot meer verzilting kunnen leiden. Uitgangspunt is dat de initiatiefnemer de kosten voor tegenmaatregelen draagt. Rijkswaterstaat werkt in 2017 aan maatregelen om verzilting door de uitbreiding van de zeesluis IJmuiden te voorkomen. Met de Haven van Rotterdam hebben we een overeenkomst gesloten waarin staat dat de haven maatregelen neemt om de extra zoutlast als gevolg van de verdieping van de Nieuwe Waterweg te compenseren. We volgen de monitoring door initiatiefnemers om onvoorziene effecten te identificeren en zo veel mogelijk te compenseren.
- We werken aan “waterbeschikbaarheid”. Dit instrument kunnen we in gebiedsprocessen gebruiken om transparant het risico van een tekort aan zoetwater aan te geven. Samen met belanghebbenden onderzoeken we welke maatregelen wij en de belanghebbenden moeten treffen om het systeem klimaatrobuust te maken. De nadruk ligt bij twee pilot gebieden in Boskoop en de Haarlemmermeer. In de Haarlemmermeer werken we daarnaast samen met belanghebbenden aan het optimaliseren van het hele watersysteem en integratie van kwantiteits- en kwaliteitsdoelen, waaronder het doorspoelen van de polder om zo doelmatig en duurzaam mogelijk de aanwezige functies te faciliteren in perioden van tekorten.
- We dragen actief bij aan diverse onderzoeken en innovatietrajecten zoals “Slim Water Management” waar we samen met andere waterbeheerders (waterschappen en Rijkswaterstaat) werken aan een meer klimaat robuust beheer gebaseerd op een beheergrens overschrijdende risicobenadering inclusief economische onderbouwing. Dit gaat dus over zowel het voorkomen van wateroverlast als het voorkomen van droogteschade.

2.6 Eind 2017 gerealiseerd (top 12)

1. Peilbeheer conform peilbesluit in minimaal 90% van het gebied
2. Afronden evaluatie en herziening beleid peilafwijkingen
3. Afronden renovatie boezemgemaal Spaarndam
4. Starten uitvoering renovatie cluster van 30 poldergemalen

5. Starten jaarlijks onderhoudscluster baggeren en baggeren kanaal Halfweg
6. Afronden evaluatie en herziening beleid onderhoud watergangen (o.a. baggeren)
7. Afronden boezemstudie (actualisatie studie waterbezwaar)
8. Aanbesteding en start uitvoering piekberging Nieuwe Driemanspolder, afronden ontwerp piekberging Haarlemmermeer
9. Starten nieuw watergebiedsplan, afronden watergebiedsplan Zuid-Kennemerland en Noordplas
10. Starten Strategische Agenda's conform in 2016 vastgestelde aanpak
11. Maken nadere afspraken over verdeling nautisch- en vaarwegbeheer
12. Afronden planfase uitbreiding KWA

2.7 Financieel

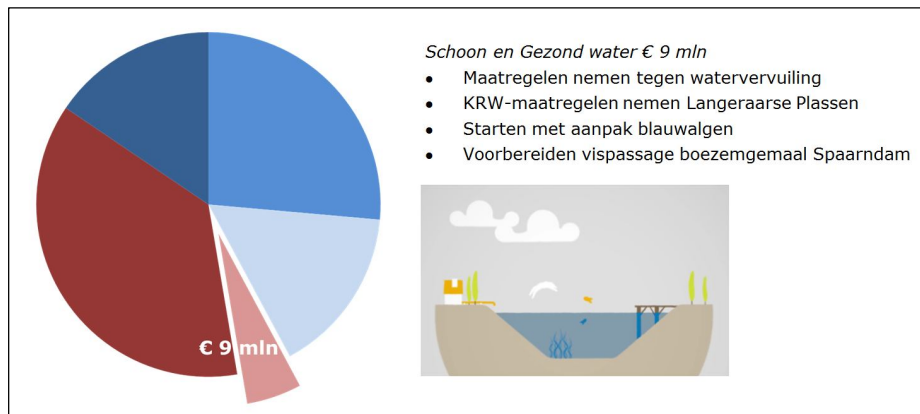
Voldoende water, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Netto investeringen	48,1	51,9	52,4	45,0	39,7
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	51,6	56,0	58,8	60,6	64,6

Een groot deel van de investeringsuitgaven 2017 is bestemd voor baggerprojecten (ca. € 10,3 mln). Diverse aanpassingen poldergemalen vergt ca. € 4,2 mln, terwijl voor de boezemgemalen Gouda en Spaardam voor ca. € 3,7 mln is ingepland. Andere relevante investeringsuitgaven in 2017 betreffen de piekbergingen Nieuwe Driemanspolder en Haarlemmermeer (€ 12,8 mln) en de uitvoeringsmaatregelen in het kader van diverse watergebieds- en waterplannen (€ 13,3 mln). Voor een specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

3. Programma Schoon en Gezond Water

Portefeuillehouder: M. Leewis

Programmadirecteur: A. Bol

3.1 Doel

Schoon en gezond water is in de dichtbevolkte, waterrijke delta van West-Nederland belangrijk. Zowel voor de mens, als de natuur, en bedrijven. Er mogen niet te veel voedings- en vervuilende stoffen in het water zitten, het oppervlaktewater moet zo natuurlijk mogelijk zijn ingericht, en zo ecologisch mogelijk worden beheerd en onderhouden. Dit is essentieel voor een goede biodiversiteit en belangrijk voor de landbouw. En om lekker te kunnen zwemmen, vissen of varen. Samen met onze partners zorgen wij dan ook voor schoon en gezond water dat past bij de verschillende functies.

3.2 Verminderen van watervervuiling (2017: € 4 mln)

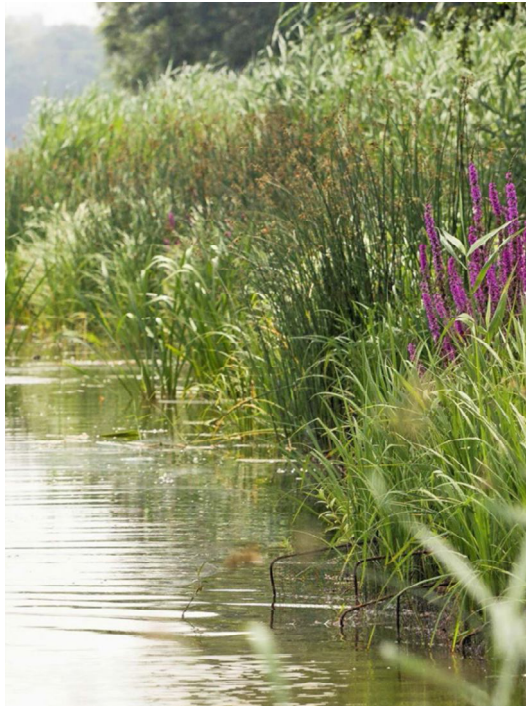
De waterkwaliteit en ecologie verbeteren al decennia lang door forse investeringen van Rijnland en andere partijen. Naast maatregelen ter verbetering, gaat het daarbij ook om maatregelen om vervuiling tegen te gaan. Vervuiling van het water komt vooral uit de landbouw en uit de afvalwaterketen (afvalwaterzuiveringen, riooloverstorten) en (in mindere mate) vervuilde waterbodems. De belangrijkste maatregelen in de 2017 zijn:

- De agrarische sector heeft een eigen verantwoordelijkheid om te voldoen aan de landelijke emissiewet- en regelgeving. Wij toetsen ontwikkelingen en stimuleren naleving van regelgeving door het geven van voorlichting, houden van toezicht en handhaven waar nodig.
- Daarbovenop werken wij met de sector aan een verdere verlaging van de emissies. We sluiten hierbij aan bij initiatieven van de agrarische sector zelf, zoals het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Elke teelt kent daarbij zijn eigen problematiek en dus ook oplossingen. We maken zo veel mogelijk gebruik van POP3-subsidies en andere financieringsbronnen, en zetten onze bijdrage daarbij als cofinanciering in. Eind 2016 heeft de provincie Zuid-Holland het eerst deel van de POP3-subsidies opengesteld, en in Noord-Holland bereiden we dit voor. Agrarische verenigingen hebben in 2016, met name in de boomteelt en het veenweidegebied, subsidies aangevraagd. Deze projecten gaan in 2017 van start. Naar verwachten gaan in 2017 agrarische verenigingen ook in de bollenteelt en de akkerbouw hiermee aan de slag.
- Een vervuilde waterbodem heeft een negatief effect op de waterkwaliteit. Vervuilde waterbodems nemen we daarom mee in het baggerwerk. We stellen hiertoe een waterbodemkwaliteitskaart op.
- Hoofdstuk 4 gaat nader in op de emissies uit die afvalwaterketen (afvalwaterzuiveringen, riooloverstorten, etc.).

3.3 Ecologisch beheren en onderhouden van watersysteem (2017: € 1,5 mln)

Goede inrichting, beheer en onderhoud vormen een essentiële voorwaarde voor het verbeteren van de waterkwaliteit en ecologie. In de grotere plassen en meren, de zogenoemde waterlichamen werkt Rijnland aan het verbeteren van de inrichting en, daaropvolgend, beheer en onderhoud; *zie verder 3.4*. Grote winst valt ook te halen uit het verbeteren van inrichting, beheer en onderhoud van de kleinere wateren. De belangrijkste resultaten in 2017 zijn:

- Om te bepalen wat we willen bereiken, en wat we daarvoor moeten doen, gaan we doelen vaststellen voor de kleinere wateren. Hiertoe brengen we eerst de actuele situatie in beeld. Dit ronden we in 2017 af. Bij het vervolgens vaststellen van de doelen (in 2018) laten we ons inspireren door goede voorbeelden binnen ons beheergebied maar ook daarbuiten.
- We herzien het beleid en de kaders voor onderhoud aan watergangen, zowel baggerwerk als maaien en schonen, en nemen hier nadrukkelijk de doelen voor waterkwaliteit en ecologie in mee. Deze herziening ligt in 2017 voor ter besluitvorming; *zie verder 2.3*.
- In 2017 stellen we een aanpak op voor het stimuleren van een meer ecologisch beheer en onderhoud door derden. Indien dit aanpassing van onze eigen regels behoeft, nemen we dat mee bij het herzien van het beleid. We zetten ook in op verkrijgen van (POP3)subsidies, en middelen zoals “blauwe diensten”.
- De aanpak van de kleinere wateren bestaat uit de hierboven genoemde sporen. In 2017 brengen we deze sporen meer bij elkaar, voor zover nodig en mogelijk.
- In 2017 starten we met de voorbereiding van het aanleggen van een vispassage bij boezemgemaal Spaarndam. We maken de passage in het naastgelegen, niet meer gebruikte, vizegemaal. Rijkswaterstaat draagt bij in de kosten.
- We onderzoeken welke sluizen en poldergemalen een knelpunt vormen voor vismigratie en stellen een aanpak hiervoor op. We besluiten hierover in 2017.
- Alle nieuwe poldergemalen maken we visvriendelijk, en bij alle grote renovaties passen we dit ook toe; *zie verder 2.3*.
- Er ligt ca. 250 km natuurvriendelijke oever in ons beheergebied. Van ca. 43 km ligt de onderhoudsplicht bij Rijnland. Dit onderhoud voeren wij uit volgens ecologische beheer- en onderhoudsprotocollen. Hiervan ligt 18 km in Reeuwijk, aangelegd in het kader van de KRW. In 2017 besteden we het onderhoud voor deze oevers aan voor de komende jaren. Het onderhoud van overige oevers, waar wij onderhoudsplichtig zijn, maakt onderdeel uit van bestaande bestekken.

3.4 Schone meren, plassen en natuurgebieden realiseren (2017: € 2,3 mln)

De Europese Unie heeft in 2000 de Kaderrichtlijn Water (KRW) vastgesteld met als doel de kwaliteit van het water en leven in en op het water, te beschermen en verbeteren. In Nederland hebben de overheden hierover afspraken gemaakt in het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW, 2003). De aanpak richt zich in drie periodes van elk 6 jaar vooral op de grotere meren en vaarten, de zogenoemde waterlichamen. Uiterlijk in 2027 moeten deze waterlichamen in “goede toestand” verkeren. Binnen Rijnland gaat het om 40 waterlichamen. De belangrijkste resultaten in 2017 zijn:

- Uit de eerste planperiode lopen nog drie maatregelen door. We ronden in 2017 de “ijzersuppletie” in Sloene en de maatregelen in Stein/Oukoop af. De actualisatie van het peilbesluit voor de Reeuwijkse Plassen, waarin we onderzoeken of een meer flexibel peil mogelijk is, loopt waarschijnlijk nog door tot in 2018.
- Na het afronden van de maatregelen, voeren we beheer en onderhoud uit of dragen we dit over aan derden. Ook monitoren we of de uitgevoerde maatregelen het gewenste effect hebben.
- In het WBP5 hebben we 9 waterlichamen, in 4 gebieden, geprioriteerd voor de tweede planperiode. Deze gebiedsprocessen lopen in 2017 allemaal. In de Langeraarse Plassen leggen we in 2017 natuurvriendelijke oevers aan. Uiterlijk in 2021 ronden we de processen en benodigde maatregelen af. Met de aanpak van deze waterlichamen, en die uit de eerste planperiode, hebben een kleine helft van alle waterlichamen opgepakt. In de derde en laatste planperiode moeten we dus een ruime helft nog oppakken.
- Sinds 2016 loopt het synergiespoor KRW. Hierin identificeren, faciliteren en financieren we kansen om de KRW-doelen een impuls te geven. We zoeken daarbij naar zowel externe ontwikkelingen om bij aan te sluiten als eigen projecten zoals inrichtingsplannen en kadeverbeteringen. In Polder Bloemendaal loopt zo’n extern project waarbij wij aansluiten. Dit ronden we in 2017 af. Een tweede project loopt in het Amsterdamse Bos. In 2017 nemen we ook kansen mee voor verbetering van de waterkwaliteit en ecologie buiten de KRW waterlichamen.
- In 2017 start de voorbereiding voor de derde planfase van de KRW. Hoewel deze derde fase nog ver weg ligt, hebben we de tijd nodig om een aantal vooronderzoeken uit te voeren, zoals het onderzoek naar achtergrondemissies. We doen dit waar relevant samen met andere waterschappen en belanghebbenden zoals LTO.

3.5 Zwemwaterlocaties schoon en veilig maken (2017: € 1 mln)

De Europese Unie heeft in 2006 de Europese Zwemwaterrichtlijn vastgesteld om de gezondheid van zwemmers te beschermen via schoner zwemwater en betere voorlichting. De zwemwaterrichtlijn geeft normen voor de bacteriologische kwaliteit van het water en beheersmaatregelen om gezondheidsrisico’s als gevolg van blauwalgen te voorkomen. Zwemwaterlocaties moeten na het badseizoen 2015 minimaal voldoen aan de categorie “aanvaardbaar”. Binnen Rijnland liggen 43, door de provincies aangewezen, officiële zwemwaterlocaties. De provincie kan locaties toevoegen of afvoeren, in overleg met Rijnland en andere belanghebbenden. De belangrijkste resultaten in 2017 zijn:

- We meten de zwemwaterkwaliteit en rapporteren hierover aan de provincies.
- Voorlopige meetresultaten laten zien dat drie zwemwaterlocaties (Europapark, Cronesteijn, Toolenburg), waar we in 2015 maatregelen hebben getroffen nog niet de gewenste kwaliteit hebben. Ook een vierde locatie, in recreatiegebied Spaarnwoude, voldoet volgens de voorlopige meetresultaten niet. We voeren overleg met de beheerders en provincies over de oorzaken en mogelijke oplossingen. Hierbij maken we o.a. gebruik van het onderzoek dat de Provincie Noord-Holland in 2016 heeft uitgevoerd. Waar nodig voeren we in 2017 maatregelen uit om de locaties alsnog te laten voldoen. Indien locaties 5 jaar achtereen slecht scoren, en we dit niet (kosteneffectief) kunnen oplossen, gaan we in overleg met de provincies om deze locaties van de lijst met officiële zwemwaterlocaties te laten

afvoeren.

- We onderzoeken in 2017 wat er nodig is om locaties van “aanvaardbaar” naar “goed” of “uitstekend” te krijgen. Hierbij maken we ook gebruik van het genoemde onderzoek van de provincie. Waar relevant voeren we de benodigde maatregelen uit.
- In 2016 hebben we onderzoek gedaan naar en geconstateerd dat op 14 locaties regelmatig overlast van blauwalgen voorkomt. Per locatie hebben we onderzocht welke oplossingen we kunnen toepassen. Traditioneel of juist innovatief, en samen met andere partijen. Op een aantal locaties lopen al pilots en onderzoeken zoals het gebruik van ultrasoon geluid in de Zoetermeerse Plas en het gebruik van waterstofperoxide in het Oosterduinse Meer. In 2017 starten we met de gestructureerde aanpak. We hanteren hierbij het uitgangspunt dat andere belanghebbenden zoals de zwemwaterbeheerder, hier ook financieel aan bijdragen.

3.6 Eind 2017 gerealiseerd (top 10)

1. Start eerste maatregelen in beperking agrarische emissies, door sector zelf.
2. Vaststellen actuele situatie kleinere wateren.
3. Afronden evaluatie en herziening beleid onderhoud watergangen.
4. Opstellen aanpak stimuleren ecologisch onderhoud derden.
5. Start voorbereiden aanleg vispassage boezemgemaal Spaarndam.
6. Start uitvoering eerste maatregelen in KRW2 waterlichaam Langerzaarscheplassen
7. Afronden (eerste) KRW synergieproject (polder Bloemendaal).
8. Start voorbereiding derde KRW planperiode: onderzoek achtergrondemissies.
9. Uitvoeren maatregelen zwemwaterlocaties die niet voldoen.
10. Start aanpak blauwalgen conform in 2016 vastgestelde aanpak.

3.7 Financieel

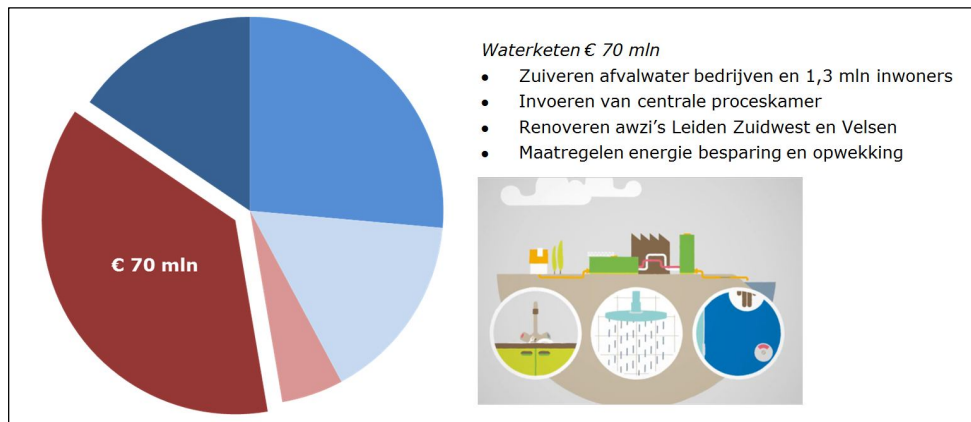
Schoon en gezond water, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Netto investeringen	4,1	4,3	6,1	6,0	4,2
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	8,9	8,9	9,0	9,4	10,6

De investeringsuitgaven in relatie tot de KRW-maatregelen, o.a. in de Reeuwijkse plassen en polder Bloemendaal, vergen ca. € 2,7 mln Blauwe diensten en aanpak landbouwemissies vergen ca. € 0,9 mln. Voor blauwalgbestrijding, vispassage boezemgemaal Spaarndam en PFOS is € 0,5 mln ingepland. Voor een specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

4. Programma Waterketen

Portefeuillehouder: J. Haan

Programmadirecteur: G. van der Kooij

4.1 Doel

Rijnland verwerkt het afvalwater van huishoudens en bedrijven. We doen dit om bij te dragen aan de volksgezondheid. De laatste decennia zijn hier de belangen van een goede waterkwaliteit voor landbouw, recreatie en natuur nadrukkelijk bijgekomen. Hiervoor zijn complexe, industriële installaties nodig; transportsystemen en zuiveringsinstallaties. Het zuiveringsproces kost veel energie, verbruikt chemicaliën én produceert zuiveringsslib dat we verder verwerken. Rijnland werkt structureel zo efficiënt en duurzaam mogelijk. We werken aan centralisering, modernisering en het inhalen van opgelopen onderhoudsachterstanden op onze installaties. We gaan meer energie besparen én zelf meer duurzame energie opwekken. Waar mogelijk winnen we grondstoffen terug uit ons zuiveringsslib en hebben we aandacht voor het verwijderen van “nieuwe stoffen” (o.m. medicijnresten, nano-plastics). We werken in de waterketen nauw samen met ketenpartners als gemeenten, drinkwaterbedrijven en collega waterschappen. Verder zoeken we actief de samenwerking met het bedrijfsleven op, bijvoorbeeld waar het gaat om innovatieve en duurzame zuiverings- en/of energietechnologie.

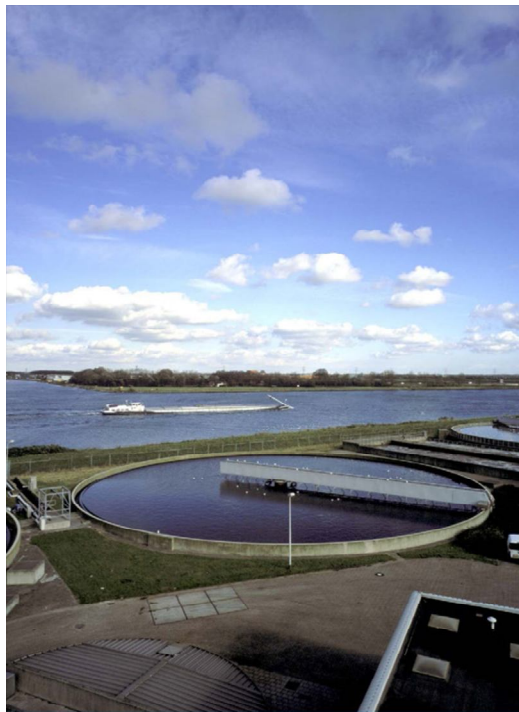
4.2 Doelmatig verwerken van afvalwater (2017: € 70 mln)

De installaties en de bedrijfsvoering zijn gericht op het behalen van de gestelde lozingsnormen. De industriële installaties vergen adequaat beheer en onderhoud. Daarbij nemen we de veiligheidsnormen voor personeel en de omgevingseisen (zoals geur en geluid) in acht en sorteren we voor op toekomstige ontwikkelingen als klimaatverandering en hogere kwaliteitseisen die op nationaal en Europese schaal worden gesteld. Het Rijk heeft in het Bestuursakkoord Water (2011) de opdracht neergelegd om de kostenontwikkeling in de waterketen te beperken, de kwaliteit van dienstverlening verder te verbeteren en de personele kwetsbaarheid in de sector verder te verlagen. De belangrijkste maatregelen in 2017 zijn:

- In 2017 leveren we effluent van de vereiste kwaliteit zodat een positieve bijdrage wordt geleverd aan de volksgezondheid en het milieu. Rijnland werkt aan het professionaliseren en optimaliseren van de bedrijfsvoering van het zuiveren van afvalwater. Het werkpakket van de afdeling Zuiveren richt zich op het bedienen van de zuiveringsinstallaties en de daarbij behorende transportgemalen en het beheer hiervan. Voor het bedienen van de installaties is gekozen om deze centraal aan te sturen vanuit een centrale proceskamer (CPK op hoofdkantoor Leiden). Hiermee wordt een nieuwe werkwijze geïntroduceerd waarbij werkprocessen geüniformeerd

worden en bedieningsprocessen met elkaar vergeleken worden. De organisatie ontwikkelt zich hiermee verder met behoud van de bestaande kennis en het vakmanschap. De verbouwingen aan de zuiveringen, die er voor zorgen dat ook in de toekomst een positieve bijdrage wordt geleverd aan volksgezondheid en milieu, kunnen de effluentkwaliteit tijdelijk negatief beïnvloeden. Voor de duur van de verbouwingen is het juridische kader verruimd én er wordt binnen de projecten gewerkt aan het beperken van deze eventueel optredende situatie.

- Het bedienen en onderhouden van de installaties zijn verschillende expertises. Om in beide verder te professionaliseren worden de bestaande gecombineerde werkpakketten van medewerkers ontvlochten en separaat verder ontwikkeld. Hiertoe wordt in 2017 het huidige eerstelijns onderhoud van de afdeling Zuiveren ondergebracht bij de afdeling Onderhoud. Als gevolg van deze wijzigingen wordt de inrichting van de afdeling Zuiveren aangepast en geoptimaliseerd. Ook de afdeling onderhoud professionaliseert verder. Zo wordt er een strategie ontwikkeld op reserve onderdelen en een inkoopstrategie voor het gedeeltelijk uitbesteden van onderhoudswerkzaamheden.
- In 2017 werken we door aan de implementatie van assetmanagement met als doel om de gehele onderhouds- en investeringsbegroting (en planning) van de zuiveringstechnische werken te baseren op een onderbouwde afweging tussen kosten, risico en functionaliteit. Daartoe worden concrete acties ondernomen zoals; het uitvoeren van inspecties, het ontwikkelen van een Lange Termijn Asset Planning (LTAP) en het opstellen van businesscases.
- We werken aan het bereiken van een passend onderhoudsniveau voor de zuiveringstechnische werken. Door het uitvoeren van inventarisaties en inspecties krijgen we de feitelijke toestand van onze installaties in beeld. In 2016 is een eerste ronde van inspecties gereed gekomen op werktuigbouwkundig en elektrotechnisch vlak (W/E). Er is een pilot op civieltechnisch vlak uitgevoerd. In 2017 gaan wij, na evaluatie van de aanpak 2016, door met inspecties en de optimalisatie daarvan. Eventuele gebreken die hierbij aan het licht komen worden hersteld (en/of voor herstel geprogrammeerd) om het gewenste functionaliteitsniveau van de installaties in stand te houden. Daarnaast gaan we door met het verder optimaliseren van de onderhoudsstrategieën voor het verbeteren van de betrouwbaarheid en beschikbaarheid van de installaties. Hiertoe voeren we studies uit voor de zuiveringen. Op basis hiervan kan een kanteling worden bereikt waarbij meer gepland preventief onderhoud gepleegd wordt en minder onvoorzien correctief onderhoud hoeft te worden uitgevoerd. Bovendien helpt dit ons om over de jaren beter vooruit te kunnen kijken in benodigde investeringen en onderbouwde keuzes te kunnen maken in te nemen maatregelen op basis van een afweging tussen gewenst functionaliteitsniveau, de daarmee gemoeide kosten en de risico's die we bereid zijn te nemen. Uiteindelijk kunnen daarmee de installaties een efficiëntere functionele levensduur bereiken.
- In 2016 hebben wij een eerste Lange Termijn Asset Planning voor de zuiveringen en transportsystemen ingericht. In 2017 zetten we de ontwikkeling van deze planning door mede op basis o.a. van de resultaten van de onderhoudsinspecties.

- Daarnaast blijven we werken aan het verbeteren van een veilige werkomgeving voor onze medewerkers. Hiertoe voeren we Risico-Inventarisaties en -Evaluaties (RI&E's) en NEN-inspecties uit. Afhankelijk van de bevindingen uit deze inspecties, nemen we maatregelen om de veiligheid van de installaties op orde te brengen. De planning voor de RI&E's is gekoppeld aan de planning van het op afstand bedienen. Als een zuivering op afstand bediend wordt moet deze gekeurd en veilig zijn gemaakt. Tot slot zijn onze ATEX installaties op Leiden ZW, Velsen en Leiden Noord in 2017 IIA-gecertificeerd.
- Gekoppeld aan de vernieuwing van de procesautomatisering en het op afstand bedienen van de installaties is er aandacht voor de beheer- en informatiebeveiliging. In 2016 zijn checks uitgevoerd bij 2 zuiveringen en 2 transportgemalen. Dit wordt in 2017 voortgezet.
- De individuele installaties voor behandeling van afvalwater (IBA) waar wij nog lopende overeenkomsten met gemeentes hebben, worden door ons onderhouden.
- We werken door aan de centralisatie van de zuiveringen. We sluiten diverse oude en kleine inefficiënte zuiveringen in de regio's Oude-Rijnzone en de Haarlemmermeer. Hiervoor dienen naast aanpassingen op de ontvangende zuiveringen vooral nieuwe transportstelsels (persleidingen en transportgemalen) te worden aangelegd. Deze investeringen leiden op termijn tot besparingen op de exploitatie én op deze wijze wordt de aanwezige overcapaciteit (waarbij rekening is gehouden met eerdere verwachte demografische en planologische ontwikkelingen) efficiënt opgevuld. Het aantal zuiveringen daalt van 25 (eind 2015) naar 17 in 2020. In 2017 werken we aan:
 - o een nieuw transportstelsel om de zuiveringen Aalsmeer en Rijssenhouw te kunnen sluiten (richting zuivering Zwaanshoek). Naar verwachting kunnen beide awzi buiten gebruik worden gesteld in najaar 2017
 - o een nieuw transportstelsel om de zuiveringen Heemstede en Haarlem Schalkwijk te kunnen sluiten (richting zuivering Zwanenburg). Naar verwachting kunnen beide awzi in 2020 buiten gebruik worden gesteld. De persleiding tussen Heemstede tot Schalkwijk wordt in 2017 gerealiseerd. Daarnaast worden het tracé tot Zwanenburg en de aanpassingen op Zwanenburg voorbereid.
- De renovatie van de zuivering Leiden-Zuid West is in uitvoering en is naar verwachting medio 2017 gereed.
- De renovatie van de zuivering Velsen is in uitvoering en is naar verwachting eind 2017 gereed.
- Op de zuivering Haarlem Waarderpolder vervangen we in 2017 de roostergoed-verwijderaar, de defosfatering en inspecteren we de eerste slibgistingstoren en voorindikker.
- In 2017 vernieuwen we op diverse plaatsen de sterk verouderde procesautomatisering. Afronding van het gehele project is voorzien in 2019.
- In samenhang met de vernieuwing van de procesautomatisering, implementeren we de centrale proceskamer (CPK). Met de CPK kunnen wij de zuiveringsprocessen en de Rijnlandse riool-eindgemalen, centraal en op afstand, nog scherper sturen. Dit levert naast verbeteringen in kwaliteit en kwetsbaarheid ook besparingen op in de exploitatie (energie, chemicaliën verbruik en personeel). Naar verwachting besturen we in 2019 alle zuiveringen vanuit de CPK.
- Ook in 2017 voeren we diverse onderzoeken uit of zijn daarbij betrokken. We doen dit onder meer om onze beleidskeuzen te onderbouwen, nieuwe technologieën te

beproeven en onze zuiveringsprocessen verder te optimaliseren. Genoemd kunnen worden: onderzoek aan nieuwe stoffen als micro's, geneesmiddelen en nano-plastics, het EssDe proces op zuivering Velsen en slibontwatering zonder chemicaliën.

- In 2017 continueren we de samenwerking met onze waterketenpartners om zo onder meer de doelen uit het Bestuursakkoord Water te behalen. In de vier sub-regio's werken we door aan de eerder afgesproken samenwerkingsonderwerpen. Accent ligt op het opstellen van integrale waterketenplannen waarin de te treffen maatregelen in de keten zijn benoemd. We kijken in 2017 ook hoe we de waterketen nadrukkelijker kunnen verbinden met de klimaatopgaven, bijvoorbeeld door te kijken naar de berging in het watersysteem én het rioolstelsel en de werking van riooloverstorten (2 kanten op).
- We ontwikkelen een strategie voor slibverwerking. Rijnland is via de GR Slibverwerking 2009 aandeelhouder in HVC. De technische levensduur van de slibverbrandingsinstallatie (SVI) Dordrecht eindigt in 2028. Daarom wordt door een werkgroep van meerdere waterschappen nagedacht over een mogelijke gezamenlijke slibstrategie (incl. energie) voor de komende 10-30 jaar. Daarnaast wordt parallel aan deze slibstrategie gekeken of het mogelijk is om, vanuit het oogpunt van duurzaamheid en energiewinning, al het slib te vergisten op Haarlem Waarderpolder. Hiertoe wordt in 2017 een Business case opgesteld. Deze strategieën vormen dan het kader voor onze eigen investeringsbeslissingen, zoals mogelijk een Energie- en Grondstoffenfabriek Haarlem Waarderpolder.
- In 2017 zetten we in op bewustwording van de omgeving met ons werk. We laten zien wat we in de waterketen doen, waarom we het doen en wat we willen bereiken. Verder stimuleren we onze inwoners om zelf maatregelen te treffen via gerichte eigen of landelijke campagnes als "niet in het riool" (vetresten, doekjes, medicijnen). Ook sluiten we aan op campagnes die op het raakvlak zitten met klimaatverandering als "Steenbreek".

4.3 Verduurzamen van de verwerking en optimaal hergebruiken van afvalwater (2017: € 0,1 mln)

Afvalwater is een potentiële bron van energie en herbruikbare grondstoffen. Onze transportgemalen en zuiveringen zijn verreweg onze grootste energieverbruikers met circa 70% van het totale Rijnlandse verbruik. De komende jaren zetten we verdere stappen in het verduurzamen van de verwerking van het afvalwater. De belangrijkste maatregelen in 2017 zijn:

- Energiebesparing bereiken we door onze werkprocessen (bijv. CPK) en beschikbare technologieën (bijv. beluchters) verder te optimaliseren. In 2017 werken we t.a.v. energiebesparing bijvoorbeeld aan een nieuwe beluchting bij AWZI Katwijk en wordt de renovatie bij AWZI Velsen opgeleverd. Het opheffen van AWZI Rijssenhouet en Aalsmeer zal eveneens, zij het een kleine, besparing opleveren.

Het Energie Efficiency Plan (EEP) kent twee pijlers: energiebesparing en energieopwekking. Beide pijlers leiden tot een lagere CO₂ uitstoot. Energiebesparing vindt met name plaats binnen het programma Waterketen; energieopwekking is opgenomen binnen het programma BOD. Eind 2017 streven we naar een stijging tot 20% energie efficiency t.o.v. 2005 en 16% van ons energieverbruik bestaat eind 2017 uit eigen opgewekte energie.

4.4 Eind 2017 gerealiseerd (top 9)

1. In 2017 leveren we effluent van de vereiste kwaliteit zodat een positieve bijdrage wordt geleverd aan de volksgezondheid en het milieu. Daarvoor professionaliseren we verder en optimaliseren we de bedrijfsvoering van het zuiveren van afvalwater en het onderhoud.
2. In 2017 werken we door aan de centralisatie van zuiveringen in de Oude Rijnzone en de Haarlemmermeer om zo de verwerking van het afvalwater verder te optimaliseren.
3. De renovatie van de zuivering Leiden-Zuid West is naar verwachting medio 2017 gereed.
4. De renovatie van de zuivering Velsen is naar verwachting eind 2017 gereed.
5. In 2017 vernieuwen we op diverse plaatsen de sterk verouderde procesautomatisering en daarmee samenhangend werken we verder aan het implementeren we de centrale proceskamer (CPK)
6. In 2017 voeren we diverse onderzoeken uit of zijn daarbij betrokken, bijvoorbeeld naar de aanpak van “nieuwe stoffen”.
7. In 2017 continueren we de samenwerking met onze waterketenpartners, bijvoorbeeld met de uitvoering en ontwikkeling van Integrale Waterketen Plannen.
8. In 2017 ontwikkelen we een strategie voor onze slibverwerking.
9. In 2017 zetten we in op bewustwording van de omgeving met ons werk en stimuleren we onze inwoners om zelf maatregelen te treffen via participatie in campagnes.

4.5 Financieel

Waterketen, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Netto investeringen	48,2	37,9	37,5	37,9	35,2
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	70,0	73,1	72,4	71,2	70,9

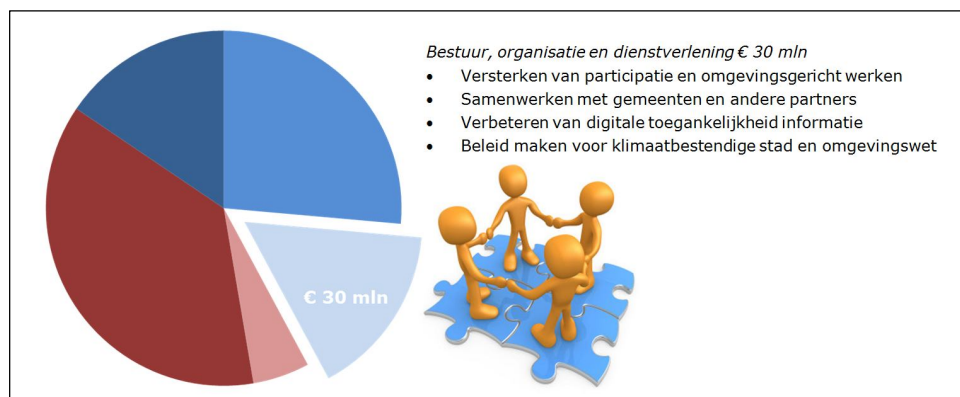
Een groot deel van de investeringsuitgaven 2017 is bestemd voor renovatie AWZI Velsen en AWZI Leiden-Zuidwest (ca. € 11,0 mln), vervangen procesautomatisering (€ 11,5 mln) en amoveren en aanleg van een afvalwatertransportleiding van AWZI Aalsmeer en Rijsenhout (€ 9,5 mln). Voor een specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

Tegelijk met het schrijven van de Programmabegroting 2017 wordt het investeringspakket afvalwaterketen 2017 en verder nog kritisch bekeken. Doordat assetmanagement wordt ingevoerd, en de projectbeheersing professioneler wordt, ontstaat meer inzicht in de uitvoerbaarheid van het werk. Het pakket (hoewel betaalbaar) is te groot om zonder grote risico's door de huidige ambtelijke organisatie inclusief inhuur te worden uitgevoerd. Om de kans op een uitvoering conform begroting te realiseren zo groot mogelijk te maken worden enkele deelprojecten één of twee jaar later gestart. Dit heeft geleid tot een pakket van 48 miljoen euro voor 2017 i.p.v. de oorspronkelijke 54 miljoen euro. Dit is in deze begroting verwerkt. Er wordt gezocht naar nog enkele mogelijkheden om de druk op de uitvoeringsorganisatie te verminderen. Dit kan mogelijk leiden tot een beperkte begrotingswijziging in februari 2017. Het heeft geen effect op de bovengenoemde top 9. De aanpassingen binnen dit bestuursprogramma Waterketen zullen in combinatie met de resultaten van de interne quick-scan en van externe audit over de projectbeheersing begin 2017 nader met de VV worden gedeeld.

5. Programma Bestuur, organisatie en dienstverlening

Portefeuillehouder: G. Doornbos (BOD), H. Pluckel (Financiën), M. Kastelein (P&O)

Programmadirecteur: G. van der Kooij

5.1 Doel

Naast de vier primaire programma's Waterveiligheid, Voldoende water, Schoon en gezond water en de Waterketen, is een effectieve en efficiënte organisatie nodig voor de realisatie van WBP-doelstellingen. BOD heeft tot doel de organisatie zodanig in te richten dat deze doelstellingen kunnen worden bereikt. Via vier tactische doelen werken we aan die strategische doelstelling.

5.2 Omgevingsgerichtheid (2017: € 5 mln)

De omgevingsgerichtheid van Rijnland komt steeds meer centraal te staan binnen de organisatie. De komende jaren worden gebruikt om door te bouwen op het fundament dat er nu ligt. De focus is om het denken en werken met en vanuit de omgeving ons nog meer eigen te maken. En wel zodanig dat het onderdeel van het DNA van Rijnland wordt. Voor 2017 zijn de belangrijkste resultaten:

- We ontwikkelen een gedeeld beeld op omgevingsgericht werken en geven dit concreet handen en voeten zodat er een herkenbare Rijnlandse manier van werken ontstaat. Dit doen we door het bespreken van casuïstiek, zichtbaar maken van goede voorbeelden, uitvoeren van experimenten en delen van ervaringen.
- We stellen strategische samenwerkingsagenda's op met gemeenten, en werken via bestuurlijke gebiedsaccounts actief samen met gemeenten om lokale en regionale watervraagstukken op te lossen.
- We professionaliseren het omgevings- en relatiemanagement via kennisgroepen en versterken de aansturing.
- We vergroten de kennis van en over participatie in de organisatie en gaan op zoek naar nieuwe (digitale) vormen van participatie.
- We ontwikkelen een communicatiestrategie die richting geeft aan de profilering van Rijnland. Daarbij verbinden we de bestuurlijke thema's aan de inhoudelijke programma's en brengen we focus aan.
- We optimaliseren onze (online) communicatie. Dat betekent dat de verhalen uit onze externe omgeving meer een plek krijgen in bijvoorbeeld de social media, de website en andere uitingen van Rijnland.
- We voldoen aan de afspraken van de Digitale Overheid 2017 en richten daartoe onder andere een Persoonlijke Internetpagina in voor burgers en bedrijven die contact hebben met het waterschap.
- 100% van onze diensten bieden we ook aan via internet.

- We hanteren servicenormen voor onze dienstverlening aan klanten en samenwerkingspartners.
- We werken aan de implementatie van de Omgevingswet begin 2019, en verkennen mogelijkheden om de regeldruk te verminderen.
- We werken met een bestuurlijke planningsagenda.
- We onderzoeken in 2017 of we doorgaan met onze internationale samenwerking in Tanzania met een andere partner (Waternet of Vitens). Ook bekijkt de Unie in 2017 hoe we de werkzaamheden voor Kingfisher in Zuid-Afrika kunnen voortzetten tot 2020, nu de VNG i-financiering stopt.

5.3 Kwaliteit van de organisatie (2017: € 25 mln, incl. calamiteiten en toetsing)

Rijnland zorgt voor een organisatie en bedrijfsvoering die het mogelijk maakt om de WBP5 doelstellingen op een effectieve en efficiënte manier te bereiken. De belangrijkste resultaten van 2017 zijn:

- De faciliteiten (gebouw, kantine, schoonmaak, etc.) worden op het huidige niveau gehandhaafd. Processen zoals communicatie, inkoop, juridisch en financieel advies ondersteunen bestuur, directie en interne klanten.
- We werken aan voortdurende kwaliteits- en efficiencyverbetering van de ondersteunende processen. We meten dit via intern klanttevredenheidsonderzoek en de benchmark "Vensters voor bedrijfsvoering".
- In 2017 vindt er een evaluatie van het OrganisatieVerbeterPlan (OVP) plaats, waarbij aandacht zal uitgaan naar de twee belangrijke veranderopgaven, van buiten naar binnen en projectbeheersing. Tegelijkertijd blijven we doorwerken aan de cultuur die nodig is voor deze veranderopgaven. En werken we verder aan de doorontwikkeling van het leiderschap van het management.
- Het verbeteren van samenwerking in en beheersing van de projectketen (ketenintegratie), wat zich onder andere uit in betere scopes. Het bestuur merkt dit door minder aanvragen tot kredietwijziging door een scope-wijziging of andere 'verstoring'.
- In 2016 zijn de projecten geclusterd in een beperkt aantal clusters. In 2017 streven we naar kredieten per clusters, in plaats van kredieten voor alle (deel)projecten binnen de clusters. Heldere spelregels en goed evalueren, zijn hierbij essentiële voorwaarden.
- Rijnland wil bewuste keuzes maken in wat we zelf doen, wat met andere partijen, en wat we aan de markt overlaten. Om dit te bereiken, willen we in 2017 een met het bestuur gedragen visie ontwikkelen over hoe wij onze taken willen uitvoeren en hoe het bestuur hierop kan sturen.
- Het leren van calamiteiten, en daarmee het sluiten van de PDCA-cyclus, door middel van nazorg en evaluaties heeft in 2017 onze bijzondere aandacht. Naast het verbeteren van het proces calamiteitenzorg stimuleren we hiermee ook de borging van kennis en informatie in de hele organisatie.
- We werken in 2017 aan een vernieuwde eigen effectmonitor om (nog) beter de effecten van onze werkzaamheden te vergelijken met de doelstellingen en waar nodig bij te sturen. We sluiten hierbij aan bij bestaande rapportages zoals het waterschapspeil.

- De geraamde totale kosten van salarissen en sociale lasten voor eigen personeel bedragen in 2017 € 45,9 mln. Dit is inclusief de afgesproken personele krimp van 1% in 2017 en een tijdelijke formatie uitbreiding voor het oplossen van enkele korte-termijn capaciteitsknelpunten. De salarislasteren van deze tijdelijke formatie uitbreiding worden volledig gedekt door een aanpassing van het inhuurbudget en de geactiveerde lasten. In het kader van de Participatiewet is 1,4 fte extra opgenomen in de geraamde formatie.
- We streven naar een ziekteverzuim van maximaal 4,5%. Onze norm ligt lager dan de gemiddelde norm voor het ziekteverzuimpercentage van 5,1 % in 2015 voor de bedrijfstak openbaar bestuur en overheidsdiensten (bron: CBS).

5.4 Informatievoorziening (2017: € 7 mln²)

We ondersteunen de primaire en ondersteunende processen naar tevredenheid van de organisatie met moderne informatievoorzieningen. Informatisering en Automatisering (I&A) spelen een belangrijke rol in het realiseren van de doelstellingen van Rijnland. De belangrijkste resultaten voor 2017 zijn:

- Vanaf 2017 worden de I&A-werkzaamheden vanuit Rijnland voor twee waterschappen uitgevoerd, naast Rijnland ook voor het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard (HHSK). Rijnland en HHSK hebben gezamenlijk één CIO (Chief Information Officer) die richting geeft aan de informatievoorziening van beide waterschappen. De ICT-infrastructuur wordt stap voor stap geïntegreerd en samengevoegd. Continuïteit van de dienstverlening staat daarbij voorop.
- Om naast de samenwerking met HHSK ook het samenwerken op ICT-gebied op langere termijn met Delfland mogelijk te maken, werken we in 2017 met deze drie partijen een gemeenschappelijke architectuur verder uit.
- De sturing op nieuwe ontwikkelingen wordt door de I&A-organisatie vormgegeven door vanaf 2017 samen in een zogenaamde i-raad, die uit medewerkers van beide waterschappen bestaat, alle nieuwe ICT-ontwikkelingen te toetsen en prioriteren.
- Zowel binnen als buiten de organisatie worden eisen gesteld aan toegankelijkheid van documenten en helderheid over de status ervan. Voor alle formele en archiefwaardige documenten werken we 100% digitaal. Documenten die nog op papier binnenkomen worden gescand en verder digitaal behandeld. We voeren het zaakgericht werken in voor verschillende dienstverlenende processen, zoals vergunningverlening & handhaving.
- Het primaire werk van Rijnland is in grote mate afhankelijk van het goed functioneren van ICT-systemen. Informatiebeveiliging en bedrijfscontinuïteit van die systemen moeten daarom goed op orde zijn. In het informatiebeveiligingsplan worden op basis van een risico-afweging de belangrijkste maatregelen beschreven. Deze maatregelen zijn deels technisch van aard, maar het bewustzijn van medewerkers is minstens zo belangrijk. Ook de bescherming van de privacy van onze inwoners en afscherming van niet-openbare gegevens moeten foutloos geregeld zijn. In 2017 wordt in de gezamenlijke i-raad gestuurd op de ontwikkelingen op dit gebied.
- Op landelijk niveau wordt samenwerkt in de vorm van Het Waterschapshuis. Rijnland neemt in 2017 onder andere deel aan projecten die gegevensstandaardisatie in de sector beogen en die zorgen voor het ontsluiten van gegevens voor alle waterschappen vanuit een centraal punt: de centrale distributielaag. Hiermee stellen we gegevens in de vorm van "Open Data" beschikbaar.

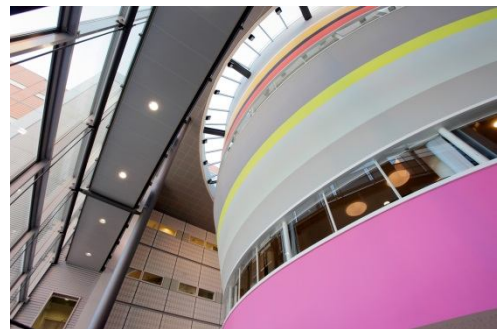
² Deze kosten zijn al verdeeld over de tactische doelen waaraan informatievoorziening bijdraagt

- In 2017 werken we aan vervanging van het systeem waarmee we tijdens calamiteiten de informatievoorziening verzorgen.
- Voldoende en betrouwbare gegevens worden steeds belangrijker in het waterbeheer. Door steeds betere modellen kan het waterbeheer meer anticiperend worden. Op basis van de juiste gegevens kunnen tijdig de juiste beslissingen genomen worden. Deze gegevens moeten 'overall' beschikbaar zijn: op kantoor, in het veld en ook op de website om de burgers en bedrijven goed te informeren. We verzamelen als overheid geen gegevens die we al hebben, dus maken we gebruik van de gegevens uit de landelijke basisregistraties.

5.5 Duurzaamheid en innovatie (2017: € 0,1)

Rijnland wil in al zijn werkzaamheden duurzaamheid centraal stellen. Wij werken aan een watersysteem dat ook op lange termijn houdbaar is. Duurzaam waterbeheer heeft aandacht voor de balans tussen mensen (people), ecologie (planet) en economie (profit). Innovatie is essentieel om tegen aanvaardbare lasten een goed waterbeheer te kunnen realiseren. De belangrijkste resultaten voor 2017 zijn:

- Begin 2017 zal de VV besluiten of de Aanpak duurzaam GWW (grond-, weg- en waterbouw) als standaard wordt vastgesteld voor onze projecten. Daarna zal het doorwerken in alle projectclusters.
- In 2017 stellen we beleid vast voor de klimaatbestendige stad (na beeldvorming in 2016). We werken verder met Leiden, Gouda, Haarlem en Haarlemmermeer aan klimaatbestendigheid. Ook andere gemeenten willen graag met Rijnland samenwerken, zoals Noordwijk voor een klimaatbestendig Offem-Zuid (nieuwbouwwijk).
- We stellen in 2017 een beleidsnotitie op om de circulaire economie voor onszelf nader te definiëren en om een keuze te maken welke onderdelen van de circulaire economie we oppakken.
- Ook zullen we in 2017 het beleid verder ontwikkelen op het vlak van sociale duurzaamheid. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het creëren van banen voor mensen met een arbeidsbeperking en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.
- In 2017 geeft de aanjager/coördinator Innovatie het innovatieklimaat nader vorm, samen met een groep medewerkers die affiniteit heeft met innovatie (de "innovatoren"). Onderdeel van de werkzaamheden zijn het in kaart brengen en beschikbaar stellen van interne en externe kennisnetwerken en middelen, het organiseren van interne en externe communicatie-uitingen rondom innovatieve activiteiten, het begeleiden van innovaties en kennis/mindsetontwikkeling via innovatiewerkshops. Dit moet de interne olievlekwerking in gang zetten en houden.
- Ook wordt – aan de hand van cases die zich aandienen – al doende ervaring opgebouwd met ontwikkeling in samenwerking met andere overheden en partners uit het bedrijfsleven en kennisinstituten.
- Het interne innovatiefonds van Rijnland zal in 2017 gebruikt worden als instrument om enerzijds innovaties te ondersteunen en anderzijds te onderzoeken waaruit de innovatiebehoefte bestaat om nadere focus aan te kunnen brengen op de innovatiecapaciteit van de organisatie en verbeteringen aan te brengen. Monitoring, rapportage en evaluatie van de effecten van het fonds horen daarbij.
- Energieopwekking bereiken we door efficiënte vergisting van ons zuiveringsslib en het opwekken van zonne-energie. T.a.v. energieopwekking installeren we een zonneweide bij AWZI Katwijk. Ook wordt het pilotproject dat warmte uit effluent Nieuwveen aan zwembad Aarweide levert uitgevoerd. Tevens zal een deel van het

offshore windenergiepak Gemini (via aandeelhouderschap van HVC worden deze energieopbrengsten toegerekend) worden opgeleverd.

Het Energie Efficiency Plan (EEP) kent twee pijlers: energiebesparing en energieopwekking. Beide pijlers leiden tot een lagere CO2 uitstoot. Energiebesparing vindt met name plaats binnen het programma Waterketen en staat ook daar beschreven; energieopwekking is opgenomen binnen het programma BOD. Eind 2017 streven we naar een stijging tot 20% energie efficiency t.o.v. 2005 en 16% van ons energieverbruik bestaat eind 2017 uit eigen opgewekte energie.

5.6 Eind 2017 gerealiseerd (top 10)

1. Het ontwikkelen van een gedeeld beeld op omgevingsgericht werken door het bespreken van casuïstiek, zichtbaar maken van goede voorbeelden, uitvoeren van experimenten en delen van ervaringen.
2. Het optimaliseren van de inzet en kwaliteit van (online) communicatie-instrumenten.
3. Het evalueren van het Organisatie-Verbeter-Plan.
4. Eind 2017 is de professionalisering van de projectenketen voltooid, en worden projecten op een professionele manier geprogrammeerd, voorbereid en uitgevoerd.
5. Het realiseren van de I&A-samenwerking met Schieland en de Krimpenerwaard
6. Stappen maken in voorbereiding op de Omgevingswet, waaronder het Digitaal Stelsel Omgevingswet
7. Het uitwerken van het Energie Efficiency Plan in concrete projecten (in de Waterketen wat betreft de energiebesparing en in BOD wat betreft de doelstelling van de energieopwekking)
8. Het krijgen van een bestuursbesluit over of aanpak duurzaam GWW standaard wordt voor projecten
9. Het vaststellen van beleid voor omgaan met klimaatverandering
10. Het verder ontwikkelen van het innovatiefonds als instrument voor monitoring, evaluatie en focussen van innovatiecapaciteit, en het verder ontwikkelen van onze innovatiecultuur.

5.7 Financieel

BOD, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Netto investeringen	1,2	1,3	3,4	1,2	1,2
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	29,7	29,6	29,7	29,7	29,9

De belangrijkste investering in 2017 betreft kosten diverse I&A projecten (in samenwerking met Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard). Voor een specificatie wordt verwezen naar bijlage 2.

Rijnland heeft sinds 2011 de heffing en invordering uitbesteed aan de Belastingssamenwerking Gouwe-Rijnland. De indicatoren voor 2017 zijn:

Indicatoren	Programma-begroting		Jaar-rekening 2015
	2017	2016	
Perceptiekosten als percentage van de belastingopbrengst	3,18%	3,27%	3,08%
Bedrag oninbaar	712.900	678.175	831.015
Bedrag oninbaar als percentage van de belastingopbrengst	0,38%	0,38%	0,49%
Bedrag kwijtschelding	6.423.000	5.927.080	5.558.778
Bedrag kwijtschelding als percentage van de belastingopbrengst	3,40%	3,29%	3,27%
Percentage toegewezen kwijtscheldingsverzoeken	82,00%	82,00%	82,10%
Kwijtscheldingsnorm	100,00%	100,00%	100,00%

6. Financiële uitwerking

We blijven binnen de financiële kaders die de VV heeft vastgesteld. De lastendrukstijging blijft in 2017 beperkt tot 4,8% en daarna tot 2% per jaar in 2018 t/m 2021. Hierbij blijven de doelstellingen voor beperking van de schuldenlast haalbaar. In dit hoofdstuk volgt de financiële uitwerking van de voorgaande hoofdstukken.

6.1 Investerings

De geraamde netto investeringen per programma zijn:

Netto investeringen, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Waterveiligheid	30,7	16,7	16,4	10,9	17,6
Voldoende water	48,1	51,9	52,4	45,0	39,7
Schoon en gezond water	4,1	4,3	6,1	6,0	4,2
Waterketen	48,2	37,9	37,5	37,9	35,2
BOD	1,2	1,3	3,4	1,2	1,2
Totaal netto investeringen	132,2	112,1	115,8	101,0	97,8

Peildatum 7 september 2016, na aftrek van subsidies en bijdragen derden. De investeringen per cluster vindt u in bijlage 2.

Enkele belangrijke investeringen 2017 per programma

- Waterveiligheid: versterking IJsseldijk Gouda en top 25.
- Voldoende water: aanleg piekberging Nieuwe Driemanspolder, watergebiedsplannen en baggerwerken.
- Schoon en gezond water: maatregelen KRW 1 en 2.
- Waterketen: vervangen procesautomatisering, awzi's Velsen en Leiden Zuidwest, opheffen awzi's Aalsmeer en Rijsenhout met transport naar Zwaanshoek.
- BOD: samenwerking automatisering met HHSK.

Verwachte realisatie 2017: € 117,5 mln

Rekening houdend met een concernbrede korting van 10% op onderhanden werk en 25% op toekomstig werk is de verwachte realisatie van het netto-investeringsvolume: € 117,5 mln.

6.2 Exploitatie, lastendruk en schuldenpositie

In de volgende tabel leest u hoe de exploitatiekosten, kapitaallasten, lastendruk en de schuldenpositie zich ontwikkelen.

€ mln	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Exploitatielasten ex. kap.lasten	129,4	131,3	131,2	133,3	132,1	133,7
Kapitaallasten	53,1	58,1	66,5	67,0	68,3	72,4
Totaal	182,5	189,4	197,7	200,3	200,5	206,1
Inzet reserves	2,3	0,5	5,0	3,8	0,05	1,7
Belastingopbrengst (lastendruk)	180,2	188,9	192,7	196,5	200,4	204,3
Ontwikkeling lastendruk	4,8%	4,8%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
Aandeel kap.lasten/lastendruk	29%	31%	35%	34%	34%	35%
Schuldenpositie 1 jan	480	541	595	624	651	665
% van belastingopbrengsten	266%	286%	309%	317%	325%	325%

Toelichting op exploitatiekosten 2017

De exploitatiekosten vóór inzet van reserves vallen in 2017 € 6,9 mln hoger uit dan in 2016. Hieronder volgt een analyse van de belangrijkste kostenhogen en –verlagingen.

Stijging exploitatiekosten 2017 t.o.v. PB 2016 (vóór egalisatie)	€ mln	Beïnvloedbaarheid
Kosten hoger dan PB 2016		
Hogere kosten reguliere afschrijvingen	6,1	Groot
Andere administratieve verwerking van inhuurkosten investeringsprojecten, i.v.m. invoering Prosa en harmonisatie (budgettair neutraal, zie hogere geactiveerde lasten)	5,0	Groot
Hogere personeelskosten door toename van 2,5% voor cao-looncompensatie prijs-ontwikkeling, bevorderingen en salarisverhogingen als gevolg van de beoordelingssystematiek	0,9	Enigszins
Hogere personeelskosten door tijdelijke formatie-uitbreiding, zoals reeds aangegeven in het MJP 2017-2020, voor het oplossen van korte termijn capaciteitsknelpunten	1,3	Groot
Hogere personeelskosten i.v.m. 1,4 fte uitbreiding door de Participatiewet	0,1	Niet
Hogere kosten slibafvoer als gevolg van hoeveelheidsstijging	0,7	Enigszins
Hogere dotatie baggervoorziening	3,2	Enigszins
Totaal	17,3	
Kosten lager dan PB 2016		
Lagere rentelasten als gevolg van gunstige renteontwikkelingen	0,9	Niet
Inkrimping personeelsbestand van 4 naar 5% (6 fte)	0,5	Groot
Lagere inhuurkosten voor regulier werk	0,5	Groot
Lagere kosten grondstoffen en chemicaliën als gevolg van aanbestedingsvoordelen	0,4	Enigszins
Lagere energielasten (met name door lager verbruik)	0,3	Enigszins
Lagere aanschaf hardware	0,2	Groot
Lagere bijdrage aan HWBP	0,1	Niet
Hogere personeelsbaten i.v.m. detachering	0,4	Groot
Hogere geactiveerde lasten, met name het gevolg van inhuurkosten investeringsprojecten (€ 5 mln door andere administratieve verwerking) en tijdelijke formatie-uitbreiding	6,1	Groot
Hogere opbrengst uit de verkoop van eigendommen	0,5	Groot
Hogere opbrengst uit verhuur/pacht eigendommen	0,3	Groot
Diversen	0,2	Groot
Totaal	10,4	
Totaal stijging, zie ook bijlage 5	6,9	

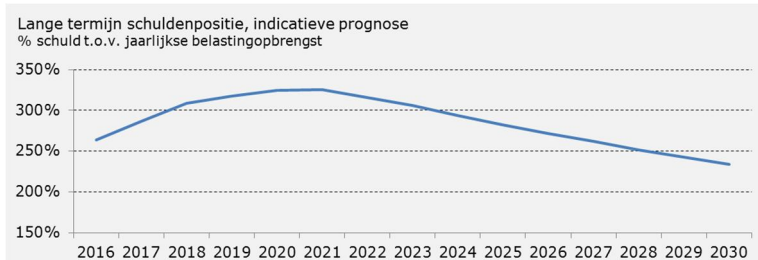
Schuldenpositie

De doelstelling om de schuldenlast op termijn te verbeteren blijft haalbaar. Eerst neemt het aandeel schuld ten opzichte van de jaarlijkse belastingopbrengst nog toe, als gevolg van het aanhoudende hoge investeringsniveau. Na 2021 zet een daling in naar 300% in 2023 en 250% in uiterlijk 2030.

Net als de VV vindt het college het verbeteren van de schuldenpositie een belangrijk onderwerp. In het MJP 2017-2020 is toegezegd om met een nieuwe Nota vaste activabeleid

te komen met daarbij als uitgangspunt het verbeteren van de schuldenpositie. Mogelijkheden om hier invulling aan te geven zijn onder meer het verhogen van het drempelbedrag voor investeringen, het afschaffen van de bouwrente en het minder/niet activeren van personeelskosten. Echter door het ontbreken van voldoende structurele financiële ruimte in de conceptbegroting 2017 kunnen er op dit moment geen maatregelen in dat verband worden voorgesteld.

Conform de overgenomen motie in de VV van 23 september 2015 worden eventuele meevallers ingezet voor het beperken van de schuldenlast. Zo is bij de jaarrekening 2015 de HWBP-bijdrage 2011-2012 versneld afgeschreven. Daarnaast heeft inmiddels overleg plaats gevonden met de accountant over het inzetten van het exploitatieresultaat uit de 2^e Burap 2016 en het eventueel positief exploitatieresultaat uit de jaarrekening 2016. Verder wordt per project stringenter gekeken of de kosten van achterstallig onderhoud niet meer in de projectkosten worden opgenomen maar in de exploitatie.

Het college houdt de ontwikkelingen (o.a. bij andere waterschappen) scherp in het oog en blijft zoeken naar mogelijkheden om de schuldenpositie te verbeteren. In de VV van februari 2017 wordt een notitie gepresenteerd waarin nader wordt ingegaan op het onderwerp duurzaam financieel beleid en waarbij het eerder ingezette beleid (vastgesteld in de VV van 5 november 2014) wordt geactualiseerd.

6.3 Verloop van de reserves

Egalisatiereserves

Het verloop van onttrekkingen en saldi van de egalisatiereserves 2017 t/m 2021 is:

Verloop egalisatie-reserves, € mln	Saldo 1-1-2017	Onttrekkingen					Saldo 31-12-2021
		2017	2018	2019	2020	2021	
Omslag ingezetenen	5,4	-0,2	-2,1	-2,3	0	-0,8	0
Omslag gebouwd	3,6	-0,03	-0,8	-0,8	0	-0,6	1,3
Omslag ongebouwd	0,03	-0,03	0	0	0	0	0
Omslag natuur	0,7	-0,027	-0,033	-0,037	-0,038	-0,044	0,5
Zuiveringsheffing	9,3	-0,3	-2,0	-0,6	0	-0,3	6,1
Totaal	19,0	-0,52	-5,0	-3,8	-0,038	-1,7	7,9

Algemene reserves

De algemene reserves blijven boven de vastgestelde ondergrens voor het weerstandsvermogen (5% van netto exploitatiekosten vóór egalisatie). Het saldo op 1-1-2017 is € 10,5 mln en blijft op dit niveau omdat geen rente is toegerekend. De ondergrenzen zijn: € 9,5 in 2017 en € 10,3 mln in 2021.

Verloop van reserves en voorzieningen

	2016*	2017	2018	2019	2020	2021
Algemene reserves	10,5	10,5	10,5	10,5	10,5	10,5
Egalisatiereserves	19,0	18,5	13,5	9,7	9,7	7,9
Overige bestemmingsreserves	1,0	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Voorzieningen	13,6	13,4	13,1	12,3	11,6	11,9
Totaal	44,2	43,0	37,1	32,5	31,8	30,3

*Geactualiseerd t.o.v. Programmabegroting 2016, o.a. met resultaten 2015.

6.4 Tarieven en praktijksituaties

Tarieven

Deze begroting leidt tot de onderstaande de tarieven. De tarieven voor 2017 zijn na VV-vaststelling definitief. De tarieven van 2018 en later zijn een voorlopige raming, waarbij de gemiddelde stijging geraamd is op jaarlijks 2,0% voor 2018 t/m 2021.

Belastingtarieven (€)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Verschil 2017 t.o.v. 2016	
							€	%
1 Ingezetenenomslag per woonruimte	102,31	105,00	105,90	108,00	113,53	116,97	2,69	2,6%
2 Omslag gebouwd van de WOZ-waarde	0,0280%	0,0279%	0,0280%	0,0281%	0,0279%	0,0281%	0,0000%	-0,1%
3 Omslag ongebouwd overig per ha.	75,45	78,85	83,08	85,67	86,45	90,88	3,40	4,5%
4 Omslag wegen per ha.	301,80	315,40	332,32	342,68	345,80	363,52	13,60	4,5%
5 Omslag natuur per ha.	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	0,00	0,0%
6 Zuiveringsheffing per v.e.	52,80	56,30	57,00	57,30	56,75	56,30	3,50	6,6%
7 Verontreinigingsheffing per v.e.	52,80	56,30	57,00	57,30	56,75	56,30	3,50	6,6%

Voorbeelden van enkele praktijksituaties

Praktijksituaties (€)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Verschil 2017 t.o.v. 2016	
							€	%
1 Eenpersoonshuishouden, geen eigenaar	155	161	163	165	170	173	6	4,0%
2 Meerpersoonshuishouden, geen eigenaar	261	274	277	280	284	286	13	5,1%
3 Meerpersoonshuishouden, woning WOZ-waarde € 200.000	317	330	333	336	340	342	13	4,1%
4 Procesindustrie, WOZ-waarde € 30 mln, 1.400 v.e.	82.306	87.199	88.200	88.650	87.832	87.250	4.893	5,9%
5 Groothandel, WOZ-waarde € 2,4 mln, 10 v.e.	1.199	1.233	1.242	1.247	1.238	1.237	34	2,9%
6 Klein bedrijf, WOZ-waarde € 600.000, 3 v.e.	326	336	339	341	338	338	10	3,2%
7 Agrarisch bedrijf, WOZ-waarde € 3,48 mln, 40 ha, 3 v.e.	4.149	4.295	4.469	4.577	4.601	4.782	146	3,5%
8 Glastuinbouwbedrijf, WOZ-waarde € 420.000, 3 v.e.	276	286	289	290	288	287	10	3,8%
9 Natuurgebied, opp. 10 ha.	40	40	40	40	40	40	0	0,0%

6.5 Vergelijking met MJP 2017-2020

Op 1 juni 2016 behandelde de VV het Meerjarenperspectief 2017-2020 (MJP) met het Rijnlands beleid voor de komende vier jaar en de indicatieve meerjarentarieven. Hieronder vindt u een vergelijking tussen het MJP en deze Programmabegroting 2017.

Exploitatiekosten

De verschillen worden voornamelijk veroorzaakt door lagere rentelasten en de verschuiving van de verkoopopbrengst Meergrond (€ 1,6 mln) van 2017 naar 2020.

Exploitatiekosten, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Programmabegroting 2017	189,4	197,7	200,3	200,5	206,1
MJP 2017-2020	188,9	200,1	202,0	203,0	207,6

Netto investeringsramingen

De verschillen worden voornamelijk veroorzaakt door verschuiving van enkele investeringsramingen van 2016 naar 2017 en hogere renovatiekosten voor AWZI Velsen.

Netto investeringen, € mln	2017	2018	2019	2020	2021	2017-2021
Programmabegroting 2017	132,2	112,1	115,8	101,0	97,8	558,7
MJP 2017-2020	130,9	106,2	115,2	105,1	96,8	554,3

Tarieven

Door actualisatie en harmonisatie van de verdeelsleutels, zijn kosten van ca € 1 mln verschoven van de taak watersysteembeheer naar het zuiveringsbeheer. De omslagtarieven worden ook positief beïnvloed door een groter aantal belastingeenheden, met name bij gebouwd als gevolg van de begrote WOZ-waardestijging van 2,5% (bij MJP nog 1,5%).

Belastingtarieven 2017 (€)	MJP	PB	Verschil
Ingezetenenomslag per woonruimte	105,67	105,00	-0,67
Omslag gebouwd van de WOZ-waarde	0,0284%	0,0279%	-0,0005%
Omslag ongebouwd overig per ha.	80,18	78,85	-1,33
Omslag wegen per ha.	320,72	315,40	-5,32
Omslag natuur per ha.	4,00	4,00	0,00
Zuiveringsheffing per v.e.	55,97	56,30	0,33
Verontreinigingsheffing per v.e.	55,97	56,30	0,33

7. Risico's en risicobeheersing

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste risico's, inclusief de wijze hoe Rijnland omgaat met de zogeheten restrisico's en het bijbehorende weerstandsvermogen. Risicomanagement komt neer op hoe de organisatie omgaat met onzekerheid. Het is zowel een houding als een werkwijze. Het is namelijk ...

- "het continu en systematisch doorlopen van een organisatie op risico's, met als doel de gevolgen daarvan te voorkomen of te vermijden en de kans erop te verkleinen, of het op een andere manier beheersbaar te maken."
- "een houding; Rijnland is zich bewust van risico's en het belang van de beheersing ervan."

Sinds 2008 is risicomanagement wettelijk verankerd³. Bestuur en management van Rijnland erkennen dat risicomanagement nooit op zichzelf staat. Het is afgeleid van waar Rijnland voor staat, de strategie met de doorvertaalde doelstellingen en te bereiken resultaten, en ook de cultuur. Risicobeheersing betekent continu afwegen; wie daarbij zijn risico's niet kent, heeft geen keuze. Oftewel: de besluitvormer kan alleen sturen als hij wat te kiezen heeft. Kiezen betekent afwegen van doelen, kosten en risico's.

7.2 Strategische risico's 2017-2020 en wat Rijnland eraan doet

1. Omgaan met 'Het nieuwe normaal'

Deze begroting is gebaseerd op het WBP5, het strategische plan van Rijnland gedurende 2017-2020. In het WBP5 staat onder meer dat 'Rijnland helder maakt dat er geen 100% garantie bestaat op droge voeten en schoon water'. Streven naar absolute veiligheid of zekerheid is daarmee onmogelijk en vaak uit kosten oogpunt zelfs onwenselijk.

De kans op een hoosbui met extreme wateroverlast is bijvoorbeeld toegenomen en is te beschouwen als 'het nieuwe normaal', net als de aanhoudende extreem lage rentestand, die overigens voor Rijnland gunstig uitpakt. De toenemende kans op IT-problemen (virussen, hacks, uitval) maakt eveneens deel uit van dit nieuwe normaal.

Het nieuwe normaal betekent dat Rijnland voor alle werkzaamheden een goede afweging maakt tussen functie, kosten en risico's (assetmanagement). Accepteren we bepaalde vormen van overlast of niet? En wat mag het kosten om dit op te lossen? Betekent scherper ramen dat het bestuur vaker te maken krijgt met een aanvullend krediet? Dit zijn lastige vraagstukken die bijvoorbeeld in opinienota's, business cases of informatieve bestuursvergaderingen worden opgepakt. De gevolgen van deze vraagstukken zijn soms moeilijk te voorspellen, laat staan te begroten. De hoosbuigevolgen zijn evenwel voor Rijnland redenen om jaarlijks ca. € 0,2 mln hiervoor te begroten.

Omdat sommige gevolgen moeilijk in te schatten of te kwantificeren zijn, is het zaak dat Rijnland voldoende wendbaar en weerbaar is om deze het hoofd te bieden. Dat gebeurt door een professionele, slagvaardige organisatie en een financiële buffer, waarover meer in de volgende paragrafen.

2. De gestelde doelstellingen niet voldoende of tijdig halen

De doelstellingen waar Rijnland voor staat zijn in ieder programma nader toegelicht. Ze zijn een afgewogen mix van ambitie, opgelegde afspraken en beperking van lastendrukstijging en schuldenlast. Het strategische risico is dat Rijnland de

³ Artikel 13 van de verordening financieel beheer ('artikel 108') uit de Waterschapswet stelt dat ieder waterschap inzicht moet bieden in de risico's die zij loopt en in hoeverre deze aangepakt worden.

doelstellingen niet voldoende of tijdig haalt, omdat de spreekwoordelijke ogen groter zijn dan de maag of dat we de gestelde doelen om redenen - binnen en buiten de invloedssfeer - niet voldoende waar kunnen maken.

Rijnland 'zeilt scherper aan de wind' en moet vaker dan voorheen laveren tussen gemaximeerde lastendrukstijging (2% vanaf 2018), een gezonde omgevingsparticipatie en kosteneffectiviteit. Het principe hierbij is 'komt er iets bij, dat moet er ook wat af'. Een dergelijke bijstelling gebeurt risicogestuurd. Op die manier vermijdt Rijnland het opstapelen van ambitie, te pakken kansen en de hieruit voortvloeiende werkzaamheden.

Doelstellingen en resultaten waarmaken betekent effectief samenwerken, zowel extern als intern. Samenwerken is en blijft mensenwerk en gaat niet vanzelf, ofwel: 'zonder wrijving geen glans'.

3. De kunst van samenwerking

Het wordt als vanzelfsprekend beschouwd dat de organisatie de begrote doelstellingen en resultaten waarmaakt. Samenwerken, afspraken nakomen en de 'neuzen dezelfde kant is daarmee niet meer dan logisch. De begroting is opgesteld met de verwachting dat zaken ook in één keer goed gaan.

Het sleutelwoord daarbij is samenwerken. Ook in 2017 zijn praktisch alle organisatiedelen van Rijnland in meer of mindere mate betrokken bij uiteenlopende samenwerkingsverbanden. De open deur dat samenwerken moeilijk is laat onverlet dat de organisatie alert moet blijven op risico's zoals onvoldoende afstemming, uitstelgedrag en silodenken.

Dergelijke samenwerkingsrisico's kunnen formeel worden beheerst door voorgeschreven overleg of werken met interne contracten. Echte cultuurverandering schuilt evenwel in het bespreekbaar maken van samenwerkingsrisico's en er gezamenlijk iets aan doen. De Rijnlandse organisatie is hier alleszins toe in staat, zodat de afgesproken resultaten in 2017 kunnen worden waargemaakt.

7.3 Weerstandsvermogen en restrisico's

Om financiële tegenvallers te kunnen opvangen heeft een organisatie, en dus ook Rijnland, weerstandsvermogen nodig. Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen:

- a. de weerstandscapaciteit: de algemene reserves en andere mogelijkheden waarover het waterschap beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten te dekken;
- b. alle risico's waarvoor onvoldoende maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie, de zogeheten restrisico's. Daarbij dient rekening te worden gehouden met de samenhang en domino-effecten van optredende risicovolle gebeurtenissen.

De VV heeft op 26 september 2012 besloten de ondergrens van de algemene reserves te verlagen van 10 naar 5% van de totale exploitatiekosten voor egalisatie.

Het weerstandsvermogen wordt mede bepaald door Rijnlands risicomanagementbeleid.

Overzicht van restrisico's

In bijlage 4 staan deze overgebleven risico's beschreven. Op basis hiervan concludeert het college dat de begroting 2017 voldoende robuust is om de financiële gevolgen van mogelijke restrisico's in 2017 op te vangen. Voor de (middel)lange termijn geldt dat de ondergrens voor de algemene reserves (5% van de jaarlijkse exploitatiekosten voor egalisatie) op basis van de huidige inzichten een adequate buffer is voor het opvangen van eventuele financiële gevolgen van restrisico's.

Bijlage 1. Kaders en uitgangspunten

De begroting is een nadere uitwerking en actualisatie van het Meerjarenperspectief 2017-2020 (MJP) dat de VV op 1 juni 2016 heeft vastgesteld, en het Waterbeheerplan 5: Waardevol water (WBP5), dat de VV in maart 2016 definitief heeft vastgesteld. Hieronder volgt hierop een nadere toelichting.

Beleidsmatige kaders

De VV heeft op 27 januari 2016 de beleidsmatige kaders en rekenkundige uitgangspunten vastgesteld. Daarbij is besloten is om uit te gaan van:

1. de ambities zoals die opgenomen zijn in het ontwerp-WBP5, nader geconcretiseerd zijn in het Meerjarenperspectief 2016-2019 en begrensd zijn door de motie 'Randvoorwaarden WBP5' (VV 23 september 2015);
2. een lastendrukstijging van maximaal 4,8% in 2017 en maximaal 2,0% per jaar vanaf 2018;
3. een beperking van de schuldenlast in 2020 tot maximaal 300% van de jaarlijkse belastingopbrengst en tot maximaal 250% in 2030*;
4. inzet van eventuele financiële meevallers voor verbetering van de schuldenpositie, wat onverlet laat dat innovatie en besparende maatregelen daarbij een kans moeten krijgen;
5. bijstelling van ambitie bij eventuele financiële tegenvallers en nieuwe activiteiten;
6. dezelfde rekenkundige uitgangspunten als in de Programmabegroting 2016, met uitzondering van de rente en inflatie die in mei 2016 herijkt worden.

*Hierbij heeft de VV geaccepteerd dat Rijnland de 300% vooralsnog pas in 2023 bereikt, maar zoveel eerder als mogelijk.

Rekenkundige uitgangspunten

De VV heeft op 1 juni 2016 het MJP 2017-2020 vastgesteld met daarin de geactualiseerde rekenkundige uitgangspunten. Besloten is te rekenen met:

7. een concernbrede korting van 10% op onderhanden werk en 25% op toekomstig werk, voor de realisatieprognose van de investeringen en de berekening van de kapitaallasten;
8. een rente van 2,0% op langlopende leningen die ingaan in 2017 en 2,3% op langlopende leningen die ingaan in de jaren daarna;
9. een rente van 0,3% op kortetermijnleningen, met looptijd van max. een jaar. In deze begroting is voor 2017 rekening gehouden met een rente van 0,0% en vanaf 2018 met 0,1% i.v.m. de renteontwikkeling;
10. een inflatie in 2018 en later van 2% en een door het DT opgelegde efficiencykorting van 1%; over 2017 wordt geen inflatie berekend (besparing);
11. het vasthouden aan het budget van de afgesproken personele krimp van 1%, met een flexibeler personele invulling;
12. een jaarlijkse loonkostenontwikkeling van 2,5%;
13. een ondergrens van de algemene reserves van 5% van de netto exploitatiekosten vóór egalisatie.

Belastingeenheden

De belastingeenheden van 2017 en verder zijn gebaseerd op de belastingcampagne 2016. In onderstaand overzicht zijn de netto belastingeenheden opgenomen, na aftrek

van aantal eenheden als gevolg van kwijtschelding en oninbaarheid en toepassen van tariefdifferentiatie bij wegen.

Belastingeenheden Programmabegroting 2017

Categorie	Eenheid	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Omslag							
- Ingezetenen	Woonruimte	493.000	497.000	499.000	501.000	504.000	507.000
- Gebouwd	WOZ-waarden x € 1 mln	162.450.000	169.456.000	174.539.000	179.775.000	185.169.000	190.724.000
- Ongebouwd Overig	Hectare	85.350	83.450	83.400	83.350	83.300	83.250
- Natuur	Hectare	20.850	21.450	21.400	21.350	21.300	21.250
Zuiverings- en verontreinigingsheffing	Vervuilingseenheden, incl. directe lozers 8.000 v.e.	1.475.000	1.468.000	1.473.000	1.478.000	1.483.000	1.488.000

Toelichting:

- Ingezetenen: jaarlijkse groei 0,5%; kwijtschelding 29.000 woonruimten; oninbaar 2.500 woonruimten per jaar. Met de verruiming van de kwijtscheldingregeling (ondernemers en kinderopvang) en betere toetsingsmogelijkheden is rekening gehouden.
- Gebouwd: jaarlijkse groei bebouwing 0,5% en ontwikkeling van WOZ-waardes: 2,5%.
- Ongebouwd overig en natuur: Jaarlijkse afname van 100 ha en toepassen verhoogde tariefdifferentiatie (opslag) bij wegen: 300% conform de kostentoedelingsverordening 2015. Met de uitspraak van het arrest "afbakening natuurterreinen" van de Hoge Raad is rekening gehouden. Ook zijn er minder ha. vanwege onduidelijke objectafbakening van een aantal percelen.
- Zuiveringsheffing: absolute groei huishoudens 2017 en verder: 5.000 v.e. per jaar vanwege meer bebouwing; kwijtschelding 2017 en verder: 60.000 v.e.; oninbaar 8.000 v.e. per jaar. Met de verruiming van de kwijtschelding regeling (ondernemers en kinderopvang) en betere toetsingsmogelijkheden is rekening gehouden.
- Verontreinigingsheffing: het aantal heffingseenheden met betrekking tot de directe lozers is vanaf 2017 ten opzichte van 2016 verlaagd van 18.000 naar 8.000 v.e.

Bijlage 2. Overzicht investeringen

Hieronder volgt een overzicht van de geplande investeringen per bestuursprogramma. De afzonderlijke investeringsprojecten zijn enigszins gebundeld, zo veel mogelijk tot clusterniveau.

Status

De investeringsprojecten zijn ingedeeld in 'onderhanden werk' en 'toekomstig werk':

- *Onderhanden werk: in voorbereiding of uitvoering*
- Dit zijn afzonderlijke investeringsprojecten die al concreet in voorbereiding of uitvoering zijn en waarvoor het bestuur al een (voorbereidings- of uitvoerings)krediet heeft verstrekt. Deze komen grotendeels in de plaats van de voormalige A- en B-investeringen. De verwachte realisatie is 90% (concernbrede korting) en de kapitaallasten worden voor 90% meegerekend in de exploitatiekosten van MJP en begroting.
- *Toekomstig werk: verwachte kredietaanvragen*
Dit zijn meerjarenramingen van vervangings- en andere programma's, die naar verwachting nodig zijn om de beleidsvoornemens uit het WBP5 te realiseren. Deze ramingen zijn veelal nog niet uitgewerkt naar afzonderlijke projecten. Het bestuur heeft nog geen kredieten verstrekt. Deze ramingen komen grotendeels in de plaats van de voormalige C-investeringen. De verwachte realisatie is 75% (concernbrede korting) en de kapitaallasten worden voor 75% meegerekend in de exploitatiekosten van MJP en begroting.

De investeringen in dit overzicht betreffen de kredieten en ramingen:

- vóór aftrek van concernbrede korting;
- inclusief bijdragen derden (d.w.z. netto, na aftrek van subsidies e.a.);
- peildatum 7 september 2016.

Investeringsprojecten per cluster / € 1.000	Krediet (bruto)	Progn uitg t/m 2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 e.v. (t/m 2027)	Totaal 2017-2027
Waterveiligheid									
<i>Onderhanden werk</i>									
Kustwerk Katwijk	47.000	1.010	1.000	-	-	-	-	-	1.000
Verbetering IJsseldijk Gouda	28.680	-11.745	11.020	2.536	700	-3.300	4.400	2.770	18.126
Top 25 kadeverbeteringen	41.823	27.120	12.035	-410	-	-	-	-	11.625
Top 50 kadeverbeteringen	7.300	2.676	3.500	2.500	1.500	650	-	-	8.150
Dijkversterking Centraal Holland - verkenning	200	293	100	100	200	200	200	-	800
Toetsing kerende kunstwerken, conctr.s, NWO's	350	650	1.000	1.000	1.000	350	-	-	3.350
Totaal onderhanden	125.353	20.004	28.655	5.726	3.400	-2.100	4.600	2.770	43.051
<i>Toekomstig werk</i>									
Mjp regionale keringen	-	-	2.000	11.000	13.000	13.000	13.000	39.000	91.000
Totaal Waterveiligheid	125.353	20.004	30.655	16.726	16.400	10.900	17.600	41.770	134.051
Voldoende water									
<i>Onderhanden werk</i>									
Stedelijke waterplannen	14.226	3.803	2.594	400	-	-	-	-	2.994
Boezemgemaal Gouda renovatie	19.800	19.336	500	-	-	-	-	-	500
Piekberging Driemanspolder	78.900	9.530	11.780	10.553	14.450	2.610	-	-	39.393
Piekberging Haarlemmermeer Realisatie	4.545	711	980	950	1.940	5.670	5.860	1.510	16.910
Watergebiedsplannen 1 Noord	7.330	1.509	694	726	518	600	100	-	2.638
Watergebiedsplannen 2 West	12.945	10.143	2.530	3.000	2.650	2.200	2.045	500	12.925
Watergebiedsplannen 3 Midden	20.054	13.714	3.948	3.118	1.228	550	-	-	8.844
Watergebiedsplannen 4 Zuid	11.235	6.171	3.050	4.700	4.500	4.000	3.000	4.700	23.950
Poldergemalen cluster 1	6.479	4.402	1.062	572	-	-	-	-	1.634
Poldergemalen cluster 2	3.799	999	2.765	10.362	1.070	-	-	-	14.197
Lopende baggerwerken en bijkomende werken	8.930	72	290	-	-	-	-	-	290
Baggerwerken in voorbereiding en te plannen	23.350	6.173	9.908	6.225	3.386	269	-	-	19.788
BG Spaarndam renovatie	7.100	3.079	3.200	300	-	-	-	-	3.500
Overig, oa afstoten/sluisen, Bosbo, Blue En., gro	4.799	2.525	1.380	200	150	-	-	-	1.730
Totaal onderhanden	223.491	82.165	44.681	41.106	29.891	15.899	11.005	6.710	149.293
<i>Toekomstig werk</i>									
Poldergemalen: mjp, automatisering	-	-	350	850	6.500	8.000	7.500	48.000	71.200
Baggerwerken: mjp, in voorbereiding, te plannen	-	-	125	4.875	10.000	12.500	12.000	72.000	111.500
NBW (mjp), flying squad, WGP 3 midden	-	200	900	1.520	1.400	4.000	4.500	15.000	27.320
Strategische agenda's stedelijk water	-	200	500	1.500	3.000	3.000	3.000	18.000	29.000
Overig, oa afstoten/overnemen assets, grondwa	-	400	1.500	2.000	1.600	1.650	1.650	-	8.400
Totaal toekomstig	-	800	3.375	10.745	22.500	29.150	28.650	153.000	247.420
Totaal Voldoende water	223.491	82.965	48.056	51.851	52.391	45.049	39.655	159.710	396.713
Schoon en gezond water									
<i>Onderhanden werk</i>									
Polderplan Weids Bloemendaal	170	115	155	-	-	-	-	-	155
KRW fase 1 Reeuwijk	6.385	2.785	760	300	-	-	-	-	1.060
KRW fase 2	1.600	310	1.050	1.200	3.650	3.600	1.740	-	11.240
KRW2 synergie	400	400	700	1.000	1.000	1.000	1.000	-	4.700
Cluster landbouw	2.404	542	900	950	1.000	1.000	1.000	-	4.850
Overig, oa NVO, vispassage BG S'dam, PFOS	2.695	387	418	593	168	168	168	-	1.513
Totaal onderhanden	13.654	4.539	3.983	4.043	5.818	5.768	3.907	-	23.517
<i>Toekomstig werk</i>									
KRW fase 3, blauwalgenbestr., maatr. zwemwater	-	-	100	250	250	250	250	30.000	31.100
Totaal Schoon en gezond water	13.654	4.539	4.083	4.293	6.068	6.018	4.157	30.000	54.617
Waterketen									
<i>Onderhanden werk</i>									
AWZI Velsen	21.562	18.185	6.007	2.357	153	-	-	-	8.517
AWZI Leiden ZW uitbreiding	19.500	12.501	5.000	900	-	-	-	-	5.900
Vervangen procesautomatisering	25.070	11.041	10.475	4.654	600	116	-	-	15.845
Cluster Haarlem, Heemstede en Zwanenburg	19.303	4.610	4.504	6.530	14.324	15.440	5.000	300	46.098
Cluster Katwijk, Noordwijk en Lisse	7.530	1.789	3.525	2.200	-	-	-	-	5.725
Cluster Alphen, Nieuwveen en sluitingen	10.430	7.021	2.423	2.925	500	100	-	-	5.763
Cluster Zwaanshoek, Aalsmeer en Rijsenhout	16.905	11.906	12.350	5.965	-	-	-	-	18.315
Overig, oa E-fabr., AWTG, OAS, GRP+ Heemsted	2.855	1.068	710	245	100	-	-	-	1.055
Totaal onderhanden	123.155	68.121	44.994	25.776	15.677	15.656	5.000	300	107.218
<i>Toekomstig werk</i>									
Energie Efficiëntie Plan Opwekkingsdeel	-	-	1.000	2.000	2.000	3.000	-	-	8.000
Energie Efficiëntie Plan Besparingsdeel	-	-	-	1.000	4.000	4.000	-	-	9.000
Assetmanagement stelposten	-	-	350	4.910	8.810	10.700	26.500	156.500	207.770
Overig, oa nieuwe stoffen, automat., veiligheid	-	-	1.850	4.200	7.050	4.500	3.700	4.300	25.600
Totaal toekomstig	-	-	3.200	12.110	21.860	22.200	30.200	160.800	250.370
Totaal Waterketen	123.155	68.121	48.194	37.886	37.537	37.856	35.200	161.100	357.588
BOD									
<i>Onderhanden werk</i>									
H@RM	400	367	33	-	-	-	-	-	33
I&A samenwerking met HHSK	390	250	140	-	-	-	-	-	140
Totaal onderhanden	790	617	173	-	-	-	-	-	173
<i>Toekomstig werk</i>									
Waterschapsverkiezingen 2019	-	-	-	150	2.250	-	-	-	2.400
I&A samenwerking met HHSK mjr	-	-	1.000	1.150	1.150	1.150	1.150	4.600	10.200
Totaal toekomstig	-	-	1.000	1.300	3.400	1.150	1.150	4.600	12.600
Totaal BOD	790	617	1.173	1.300	3.400	1.150	1.150	4.600	12.773
Rijnlandbreed									
<i>Onderhanden werk</i>									
	486.443	175.446	122.485	76.651	54.786	35.223	24.512	9.780	323.251
<i>Toekomstig werk</i>									
	-	800	9.675	35.405	61.010	65.750	73.250	387.400	632.490
Totaal Rijnlandbreed	486.443	176.246	132.160	112.056	115.796	100.973	97.762	397.180	955.741

Bijlage 3. Verbonden partijen

I. GR Slibverwerking 2009 (als aandeelhouder in HVC)	
Naam	GR Slibverwerking 2009
Vestigingsplaats	Rotterdam
Rechtsvorm	gemeenschappelijke regeling
Wat levert het Rijnland op als klant	Voorzieningszekerheid slibverwerking op een duurzame wijze tegen een aanvaardbare prijs. Zie ook toetsingskader opt-outregeling HVC. Vastgesteld in de VV van 26-1-2011.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Optimalisatie in de slibketen met het zoveel mogelijk beperken van de slibproductie en daardoor kosten beperken en op termijn opbrengsten te genereren. Met een grote partner als HVC vermindert de kwetsbaarheid van het slibverwerkingsproces. Met HVC kunnen duurzaamheids- en efficiencydoelstellingen gerealiseerd worden waarvoor de 5 waterschappen alleen te klein zijn en niet de kennis en ervaring voor kunnen mobiliseren.
Bestuur en evt. toezicht	Dagelijks bestuur bestaande uit db-leden van deelnemende waterschappen met een voorzitter van Rijnland. Toezicht op HVC door een Raad van commissarissen met 8 leden, waaronder 1 commissaris expliciet namens de waterschappen.
Jaar van oprichting/instelling	GR vanaf 2009
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in algemeen en dagelijks bestuur.
Algemene doelstelling / businesscase	Voorzieningszekerheid slibverwerking op een duurzame wijze tegen een aanvaardbare prijs. Zie ook toetsingskader opt-outregeling HVC. Vastgesteld in VV van 26-1-2011.
Beoogde resultaten voor 2017	Optimalisatie in de slibketen met het zoveel mogelijk beperken van de slibproductie: voorbereiden fosfaatterugwinning op realisatie met ingang van 2018. Zorgen voor gematigde tariefsontwikkeling en een onderbezettingsverlies beperken.
Eigen vermogen (peildatum)	€ 0 (eind 2015)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 0,08 mln (eind 2015)
Rijnlands financieel belang	Deelneming in HVC via GR € 11.345
Wijziging in Rijnlands belang?	Nee

II. NWB	
Naam	Nederlandse Waterschapsbank
Vestigingsplaats	Den Haag
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap
Wat levert het Rijnland op als klant	De aandelen van de NWB zijn voor 81% in handen van de waterschappen, waaronder Rijnland. Hiermee is Rijnland verzekerd van een efficiënte en effectieve toegang tot geld- en kapitaalmarkten.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Vanwege de economische crisis zijn er strengere internationale richtlijnen (Basel-3) waardoor voorlopig geen dividend aan de aandeelhouders wordt uitgekeerd). Voorheen was dit wel het geval en een extra motivatie om een aandelenpakket aan te houden. Gezien de winstgevendheid van de bank komt dividenduitkering vanaf 2018 weer in zicht. De NWB opereert op

	een traditionele manier met een laag risicoprofiel en is daarmee een bovengemiddeld betrouwbare financier. Dit draagt bij aan een stabiele renteontwikkeling.
Bestuur en evt. toezicht	Driehoofdige directie, onder toezicht van Raad van commissarissen met 8 leden.
Jaar van oprichting/instelling	1953 (na de watersnoodramp)
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in Algemene vergadering van Aandeelhouders
Algemene doelstelling / businesscase	De aandelen van de NWB zijn voor 81% in handen van de waterschappen, waaronder Rijnland. Hiermee is Rijnland verzekerd van een efficiënte en effectieve toegang tot geld- en kapitaalmarkten.
Beoogde resultaten voor 2017	Het voldoen aan Basel 3-normering (eigen vermogen) per 1 januari 2019. Hiervoor aanvullend hybride vermogen aantrekken (eigen/vreemd vermogen met een gemengd karakter). Er is al hybride vermogen aangetrokken van provincies om aan de Basel 3-norm te voldoen maar dit is nog niet toereikend.
Eigen vermogen (peildatum)	€ 1.399 mln (eind 2015)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 89.915 mln (eind 2015)
Rijnlands financieel belang	Deelneming € 825.000, vanaf 2012 tot nader order geen dividenduitkering meer vanwege vereiste vermogensopbouw op grond van Basel-3. Met ingang 2018 komt dividenduitkering weer geleidelijk op gang.
Verandering Rijnlands belang?	Nee

III. Meergrond	
Naam	MeerGrond, be- en verwerking van baggerspecie
Vestigingsplaats	Hoofddorp
Rechtsvorm	Vennootschap onder firma
Wat levert het Rijnland op als klant	Bedrijfsvoering is gestaakt. Aanloopfase van het project inrichting van het terrein als onderdeel van Park-21 zodat zo spoedig mogelijk (maar niet eerder dan 2018) opgeleverd kan worden en de grond aan de gemeente Haarlemmermeer kan worden geleverd.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Geen, functie als strategisch baggerdepot voor Rijnland is achterhaald. Nu heeft een verantwoorde ontmanteling en oplevering aan de gemeente conform de afspraken prioriteit.
Bestuur en evt. toezicht	Drie bestuursleden, managementteam bestaande uit 4 leden
Jaar van oprichting/instelling	1999
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in bestuur en ambtenaar in MT
Algemene doelstelling / businesscase	Dit was om op een kosteneffectieve manier baggerspecie te verwerken. Oorspronkelijke doelstelling (voorzieningszekerheid) is achterhaald. Nu wordt gestreefd naar een bedrijfseconomisch zo verantwoorde beëindiging van het bedrijf.
Beoogde resultaten voor 2017	Verkrijging benodigde vergunningen om te kunnen starten met het project inrichting van het terrein als onderdeel van Park-21.

Eigen vermogen (peildatum)	Beheer van het terrein zonder incidenten en overlast voor de omgeving. Er is geen aanvoer van bagger meer zodat een positief bedrijfsresultaat niet meer mogelijk is. Zoveel mogelijk beperking van de vaste kosten. Door bezwaar- en vergunningprocedures heeft de inrichting vertraging opgelopen.
Vreemd vermogen (peildatum)	-/- € 0,4 mln (eind 2015) € 0,6 mln (eind 2015)
Rijnlands financieel belang	Storting participatie € 60.000
Wijziging in Rijnlands belang?	Nee

IV. SBG

Naam	Stichting Beheer van het Gemeeneland
Vestigingsplaats	Leiden
Rechtsvorm	Stichting
Wat levert het Rijnland op als klant	Niet meer van toepassing, Rijnland maakt geen gebruik meer van sale and leaseback. Het Polderhuis in Hoofddorp is via Rijnland onderverhuurd voor een marktconforme prijs.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Niet meer aan de orde. SBG moet de BTW-belastingprocedure op een verantwoorde wijze afwikkelen. Daarvoor loopt een beroepsprocedure bij het gerechtshof. Voor wat betreft het beheer van de erfgoedpanden Gemeenlandshuis en Polderhuis is de meerwaarde onderwerp van discussie.
Bestuur en evt. toezicht	Vijf bestuursleden
Jaar van oprichting/instelling	1994
Vertegenwoordiging Rijnland	Twee hoogheemraden in bestuur
Algemene doelstelling / businesscase	Erfgoedbeheer waarbij twee historische panden voor onbepaalde tijd in beheer zijn genomen.
Beoogde resultaten voor 2017	Het zorgvuldig voeren van een beroepsprocedure bij het gerechtshof over naheffingsaanslagen Omzetbelasting. Zoveel mogelijk ruimte in het erfgoed verhuren (via Rijnland).
Eigen vermogen (peildatum)	€ 3,5 mln (eind 2015)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 0,7 mln (eind 2015)
Rijnlands financieel belang	Stichting, daarom geen participatie
Wijziging in Rijnlands belang?	Nee

V. UvW

Naam	Unie van Waterschappen
Vestigingsplaats	Den Haag
Rechtsvorm	Vereniging
Wat levert het Rijnland op als klant	Ontwikkeling gemeenschappelijk beleid, lobby en werkgeversorganisatie. Lidmaatschap is verplicht.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Voor de uitvoering van bijv. Bestuursakkoord Water is de Unie onmisbaar. Dat geldt ook voor de lobby voor de vergroting van

Bestuur en evt. toezicht	het EMU-aandeel en de vermindering van fiscale belemmeringen op samenwerking.
Jaar van oprichting/instelling	Zes bestuursleden o.l.v. 1 voorzitter. Alle 25 waterschappen zijn in de ledenvergadering vertegenwoordigd. 1927
Vertegenwoordiging Rijnland	Dijkgraaf in algemeen bestuur UvW
Algemene doelstelling / businesscase	Ontwikkeling gemeenschappelijk beleid, lobby en werkgeversorganisatie (verplicht lidmaatschap)
Beoogde resultaten voor 2017	Uitvoering Bestuursprogramma en Bestuursakkoord Water. Kostenbeheersing zodat niet meer dan 1% contributieverhoging nodig is.
Eigen vermogen (peildatum)	€ -/- 0,2 mln (eind 2015)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 11,5 mln (eind 2015)
Rijnlands financieel belang	Contributie 2017: € 0,5 mln
Verandering Rijnlands belang?	Nee

VI. Aquon	
Naam	Aquon, instituut voor wateronderzoek en advies
Vestigingsplaats	Den Bosch
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Wat levert het Rijnland op als klant	Schaalvoordelen op zowel kosten als kwaliteit.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Voor 2017 is voor het indicatieve meetprogramma en de instandhoudingskosten een bijdrage van € 3,4 miljoen voorzien, bestaande uit vergoeding kosten meetnet en garantieregeling. Synergievoordelen op kosten zijn hierin verwerkt.
Bestuur en evt. toezicht	Negen bestuursleden waaruit een db en een voorzitter wordt gekozen
Jaar van oprichting/instelling	2011
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in algemeen en dagelijks bestuur
Algemene doelstelling / businesscase	Schaalvergroting welke leidt tot vergroting van de efficiency, vermindering van de kwetsbaarheid, benutting van de mogelijkheden tot continue kwaliteitsborging en kwaliteitsverbetering en versterking van de innovatiekracht.
Beoogde resultaten voor 2017	Het verder uitvoeren van het vastgestelde ombouwplan met minder locaties en minder vast personeel. Het rapport over de gewijzigde strategie en de governance is in 2016 opgeleverd. Dit zal ook in 2017 tot een begrotingswijziging leiden die ook voor een zienswijze aan de VV wordt voorgelegd.
Eigen vermogen (peildatum)	€ 2,4 mln (eind 2015)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 14,8 mln (eind 2015)
Rijnlands financieel belang	Deelnemer Gemeenschappelijke Regeling. Kosten 2017: € 3,4 mln
Wijziging in Rijnlands belang?	Nee

VII. HWH	
Naam	Het Waterschapshuis
Vestigingsplaats	Amersfoort
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Wat levert het Rijnland op als klant	Het Waterschapshuis is de regie- en uitvoeringsorganisatie voor de waterschappen op het gebied van Informatie en Communicatie Technologie. Het Waterschapshuis heeft als doel het bevorderen van samenwerking op het gebied van ICT tussen de waterschappen.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Nieuwe werkwijze is 2015 gestart volgens HWH 2.0 met meer flexibiliteit door slankere en meer wendbare organisatie (o.a. door minder vast personeel). Meer keuzevrijheid in programma's door strikte scheiding ertussen. Kosten- en kwetsbaarheidsvoordelen door schaalgrootte.
Bestuur en evt. toezicht	21 bestuursleden waaruit een db en een voorzitter wordt gekozen.
Jaar van oprichting/instelling	2013, gewijzigd in 2014
Vertegenwoordiging Rijnland	Hoogheemraad in algemeen en dagelijks bestuur
Algemene doelstelling / businesscase	Het Waterschapshuis is de regie- en uitvoeringsorganisatie voor de 21 waterschappen op het gebied van Informatie en Communicatie Technologie. Het Waterschapshuis heeft als doel het bevorderen van samenwerking op het gebied van ICT tussen de waterschappen.
Beoogde resultaten voor 2017	Voortzetting nieuwe werkwijze volgens HWH 2.0 met meer flexibiliteit door slankere en meer wendbare organisatie (o.a. door minder vast personeel en meer inhuur van de waterschappen). Ingezette programma's kosteneffectief uitvoeren.
Eigen vermogen (peildatum)	€ 2,5 mln (eind 2015)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 6,5 mln (eind 2015)
Rijnlands financieel belang	Aandeel in de kosten 2017: € 0,66 mln
Wijziging in Rijnlands belang?	Nee

VIII. BSGR	
Naam	Belastingsamenwerking Gouwe-Rijnland
Vestigingsplaats	Leiden
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Wat levert het Rijnland op als klant	Gecombineerde aanslagoplegging wat voor de burger vanuit het maatschappelijk perspectief voordeel biedt. De ontwikkelingen van het kostenniveau, te behalen door inkrimping van het personele bestand en/of aanpassing van de normering van de kwaliteitseisen van de dienstverlening zullen tevens worden afgestemd met de deelnemers.
Voordelen op kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid	Samenwerking in de regio en groei van het aantal deelnemers. De belastingtaken moeten efficiënt, tegen lage kosten doch kwalitatief hoogwaardig worden uitgevoerd. Er wordt een kostprijscalculatiemodel ontwikkeld.

Bestuur en evt. toezicht	Negen bestuursleden waaruit een voorzitter gekozen 2009
Jaar van oprichting/instelling	Een hoogheemraad in algemeen- en dagelijks bestuur
Vertegenwoordiging Rijnland	Uit overwegingen van kwaliteit, continuïteit en efficiency samenwerken bij de beleidsvoorbereiding, heffing en invordering van waterschapsbelastingen en gemeentelijke belastingen, alsmede bij de uitvoering van de Wet waardering onroerende zaken en het beheer en de uitvoering van vastgoedinformatie.
Algemene doelstelling/ businesscase	
Beoogde resultaten voor 2017	Met het afronden van de transitiefase per einde 2013 zal het jaar 2015 in het teken staan de groeifase. Ter voorbereiding op deze fase wordt een plan gemaakt voor een verdere groeistrategie en zal het definiëren en bepalen van kostprijzen alsmede (indien noodzakelijk) het bepalen van een actieplan om de kostprijzen meer concurrerend te maken, om deze schaalvergroting te kunnen realiseren, de belangrijkste speerpunten zijn.
Eigen vermogen (peildatum)	€ 2,7 mln (eind 2015)
Vreemd vermogen (peildatum)	€ 5,5 mln (eind 2015)
Rijnlands financieel belang	Deelnemer gemeenschappelijke regeling. Kosten 2017: € 3,2 mln, en € 0,2 mln BTW, totaal € 3,5 mln
Wijziging in Rijnlands belang?	N.v.t.

Bijlage 4. Weerstandscapaciteit en restrisico's

In deze bijlage staan de meest relevante restrisico's die zich in 2017 zouden kunnen voordoen nader toegelicht. De rangschikking vond plaats op basis van expert judgement van de organisatie en het college. Deze is met andere woorden deterministisch tot stand gekomen en niet zozeer probabilistisch.

Sommige restrisico's zijn algemeen, organisatie-overschrijdend en mede hierdoor beperkt beïnvloedbaar. Een voorbeeld is de ontwikkeling van de kapitaalmarktrente. Andere zijn concreter en te herleiden naar een specifieke activiteit of asset zoals een lopende arbitragezaak.

Relevant is dat de volgende restrisico's overwegend los van elkaar staan. Een mogelijk domino-effect, dat ze zich gelijk- of volgtijdelijk zullen voordoen, is zeer onwaarschijnlijk. De begroting 2017, in combinatie met een eventuele inzet uit de algemene reserves, acht het college als voldoende robuust om de gevolgen van deze restrisico's op te vangen. Deze kunnen op basis van expert judgement uitkomen op € 3 tot € 4 mln aan extra exploitatiekosten in 2017, wat desgewenst uit de algemene reserve kan worden gedekt.

Vermeldenswaardig is dat de robuustheid ten opzichte van vorige jaren is afgenomen. Enerzijds door het afnemen c.q. geleidelijk verdwijnen van de egaliseringsreserves en aangescherpte ramingen, anderzijds doordat in de huidige samenleving onzekerheden en risicomijdend acteren toenemen.

Uiteraard loopt Rijnland nog meer risico's gedurende 2017. Ook het komende jaar zijn er meerdere onzekerheden (zie de eerdere paragrafen) en is de wereld onvoorspelbaarder dan tevoren. Het beoordelen van onzekere situaties en kansen inschatten is daarmee een noodzakelijke vaardigheid voor iedere medewerker geworden.

	Omschrijving risico	Maatregelen 2017 en evt. consequenties weerstandscapaciteit
1	Onzeker economisch klimaat Hoewel de economie steeds meer lichtpuntjes toont, is het inschatten van rentelasten, energieprijzen e.d. een hachelijke zaak. Rijnland is een kapitaalintensieve organisatie en daarmee gevoelig voor rentefluctuaties en afgeleide prijsmutaties voor onder meer energie.	Vooralsnog is nog steeds sprake van lagere rentelasten door de nog steeds dalende kapitaalmarktrente. Vorig jaar had Rijnland de bestaande leningenportefeuille gefixeerd op 2,7%. Over 2017 rekent Rijnland voor nieuw aan te trekken kapitaal op 2,0%, oplopend naar 2,3% vanaf 2018. Deze marge acht het college adequaat voor dit renterisico. De kwijt te schelden of oninbaar te verwachten belastingopbrengsten zijn vergeleken met 2016 enigszins verhoogd als gevolg van na-ijl effect.
2	Korting investeringsramingen, kapitaallasten Sinds 2008 hanteert Rijnland een korting op de totale investeringsbegroting en de kapitaallasten. Idealiter dient Rijnland ieder jaar de investeringsbegroting te halen, zodat sprake is van stabiliteit in financiering en kapitaallasten. Door zowel externe als interne oorzaken is de praktijk veelal weerbarstiger en belopen de investeringsuitgaven in een begrotingsjaar soms miljoenen minder. Vanwege deze fluctuaties hanteert Rijnlands sinds negen jaar een kapitaallastenkorting van 10% (2017: € 0,8 mln, oplopend tot	Het college verwacht dat de investeringsbegroting en de hiervan afgeleide kapitaallasten – inclusief korting - voldoende robuust zijn, mede door de ingezette verbeteringen voor verdergaande projectbeheersing. Van de totale investeringsramingen 2017-2020 betreft ca. 60% onderhanden werk en 40% zogeheten toekomstig werk. Eventuele afwijkingen kunnen in overleg met het bestuur in dit toekomstig werk worden gevonden. Iets dat tijdig bijstellen vergt zodat kapitaallasten binnen de begrotingskaders blijven.

	Omschrijving risico	Maatregelen 2017 en evt. consequenties weerstandscapaciteit
	€ 4,8 mln in 2020). Doordat de kredietbedragen en investeringsramingen scherper zijn dan voorgaande jaren neemt de kans op zowel aanvullende kredieten als hogere kapitaallasten toe.	
3	Niet voorziene ontwikkelingen bij verbonden partijen en andere samenwerkingsverbanden Rijnland werkt samen met acht verbonden partijen en meerdere samenwerkingsverbanden om voordelen te behalen op kosten en kwaliteit en minder kwetsbaar te worden. Deze voordelen kunnen om uiteenlopende redenen onder druk komen te staan. Zo wordt de bijdrage aan de BSGR vanaf 2018 substantieel hoger, vergt de ontmanteling van MeerGrond extra aandacht en is Aquon bezig met een strategiewijziging. Rijnland en Schieland verwachten begin 2017 te starten met de gezamenlijke ICT-unit. Voor de te plaatsen medewerkers kent de cao daarbij een ontslagbescherming van drie tot zes jaar voor bovenformatieve medewerkers.	Eventuele niet voorziene ontwikkelingen bij verbonden partijen en andere samenwerkingsverbanden worden uiteraard in samenspraak besproken en tijdig geëscaleerd zodat eventuele beheersmaatregelen binnen de financiële kaders van deze begroting passen.
4	Grondwateroverlast aan kust Noordwijk In 2013 is de kustversterking Noordwijk opgeleverd. Een werk dat zich kenmerkt door de zogeheten dijk-in-duin constructie. Inmiddels is gebleken dat dit werk bij heeft gedragen in grondwateroverlast in een aantal kelders van bewoners en bedrijven in Noordwijk.	Gedurende 2016 hebben enkele tientallen bewoners een verzoek tot nadeelcompensatie dan wel schadevergoeding ingediend. Deze zijn in behandeling gesteld bij de Schadeadviescommissie. De commissie onderzoekt of deze verzoeken moeten worden toegewezen, en zo ja, in hoeverre welke claim waar thuis hoort. Dat kan zowel bij de gemeente, het hoogheemraadschap of het rijk zijn en de eigen verantwoordelijkheid van de woningeigenaren. Rijnland vraagt het HWBP voor een bijdrage in de bijbehorende uitgaven.
5	PFOS-sanering Vanwege het blusmiddelincident op Schiphol in de zomer van 2008 is de bodem onder vijf opslagbassins, waarin tijdelijk blusmiddel bevattend water is opgeslagen, vervuild met PFOS. Hoewel Rijnland zichzelf niet verantwoordelijk acht, heeft op 17 juli 2014 de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State het beroep tegen de bestuursdwang die Rijnland was opgelegd voor de slibsanering ongegrond verklaard.	Het RIVM heeft begin 2016 onder- en bovengrenzen (interventieniveau) afgeleid voor bodem, bagger/sediment, grondwater en oppervlaktewater. De vervolgstap is om op basis van kwaliteitscriteria een voorstel te doen voor een gebieds-specifiek kader voor hergebruik van grond. Hiervoor is medio 2016 een werkgroep ingesteld, waarin alle bevoegde instanties (provincie, gemeente, Rijnland) vertegenwoordigd zijn. Ten tijde van dit schrijven was er nog geen voorstel vanuit de werkgroep. Pas hierna kan een saneringsplan worden opgesteld. De beheersing van de verontreiniging (kwaliteit en geld) verloopt volgens plan. Het proces (tijd) om te komen tot verdere afspraken verloopt moeizaam door onduidelijkheid rond normering en aanpak.
6	Financiering te herstellen calamiteiten Jaarlijks heeft Rijnland te maken met diverse en uiteenlopende calamiteiten. De oorzaken	Ervaringen van recente jaren leren dat zich jaarlijks enkele calamiteiten voordoen.

	Omschrijving risico	Maatregelen 2017 en evt. consequenties weerstandscapaciteit
	kunnen zowel extern als intern zijn. De bestrijding en het herstel naar de oorspronkelijke of gewenste situatie vergt een noodzakelijke financiering die vaak niet begroot is. Persleidingbreuken en piekbuien zijn hiervan terugkerende voorbeelden.	Piekbuien komen frequenter voor en een persleidingbreuk is in dit economisch bedrijvige deel van Rijnland bijna onvermijdelijk. Dezelfde ervaringen tonen eveneens aan dat de gevolgen ervan beheersbaar zijn, dat wil zeggen binnen de begroting kunnen worden opgevangen, zowel qua personele inzet als materiële gevolgen.
7	Mate van zekerheid (extra) opbrengsten Rijnland heeft gerekend met extra opbrengsten gedurende 2017 als gevolg van o.a. enkele boekwinsten op te verkopen eigendommen. Ook hier is sprake van een kans op meer- of minderopbrengsten.	Vooralsnog houdt Rijnland het begrote bedrag aan van € 1,0 mln en erkent ze de bijbehorende risico's.
8	Kans op overschrijdingen budget beheer en onderhoud Eind 2016 beschikt Rijnland over een zo volledig mogelijk beeld van de onderhouds-toestand van zuiveringstechnische werken. De te verwerven inzichten zijn nog niet geheel verwerkt in deze begroting en kunnen leiden tot hogere beheer- en onderhoudskosten doordat bijvoorbeeld installaties meer correctief onderhoud nodig hebben, langer open moeten blijven. Verder kunnen de verbouwingen aan de AWZI's de effluent-kwaliteit in 2017 negatief beïnvloeden, wat overigens door verruiming van de juridische kaders mede wordt ondervangen.	Het college acht de exploitatiebegroting voldoende robuust om eventuele hogere beheer- en onderhoudskosten te dekken uit andere kostenposten, onder het motto 'komt er iets bij, dan moet er ook iets af'.
9	Juridische risico's Rijnland heeft in 2017 diverse rechtszaken c.q. juridische risico's lopen. In bijna alle gevallen is sprake van los van elkaar staande incidenten en lopen (hogere) beroepen. De belangrijkste zijn: a) Kustversterking Katwijk: kans op claims op nadeelcompensatie; b) Gerechtelijke procedures opstalrechten.	<i>Nadeelcompensatie:</i> Voor het Kustwerk Katwijk zijn tot nu toe circa 50 nadeelcompensatie-verzoeken ingediend. Een klein deel is afgehandeld, de overige zijn in behandeling bij de Schadeadvies-commissie. Omdat een deel van de schadeverzoeken mede betrekking heeft op de bouw van de parkeergarage, beoordeelt de commissie tevens de schadetoerekening naar de gemeente Katwijk. Voor zover de schade toe te rekenen is aan het kustwerk, wordt dit via het HWBP gefinancierd. <i>'Opstalrechten':</i> De Hoge Raad heeft uitspraak gedaan en Rijnland op nagenoeg alle punten in het gelijk gesteld. Het is de verwachting dat hiertegen verder geprocedeerd zal worden, maar een en ander geen risico's van enige omvang met zich mee zal brengen.
	BTW Op 1 januari 2016 zijn Rijnland en Schieland en de Krimpenerwaard een gezamenlijke financiële administratie gestart. Hierbij wordt het leerstuk 'kosten voor gemene rekening'	De belastingdienst heeft aangegeven iedere casus afzonderlijk op feiten omstandigheden te beoordelen. Het bestuur wordt over de voortgang geïnformeerd.

	Omschrijving risico	Maatregelen 2017 en evt. consequenties weerstandscapaciteit
	toegepast om geen BTW in rekening te hoeven brengen over kosten (met name om loonkosten) die niet eerder met BTW belast waren. Op dezelfde basis wordt een samenwerking op I&A-gebied gestart per 1 januari 2017. De belastingdienst heeft nog geen definitieve goedkeuring verleend voor toepassing van het genoemde leerstuk maar heeft dit nog in beraad. In theorie kan daarom de situatie ontstaan dat Rijnland BTW aan Schieland en de Krimpenerwaard in rekening moet brengen voor de I&A-samenwerking. Dit brengt een jaarlijkse kostenverhoging van ca. € 240.000 met zich mee. Tevens moet Schieland en de Krimpenerwaard aan Rijnland BTW in rekening brengen voor de financiële administratie wat een jaarlijkse kostenverhoging van ca. € 120.000 voor Rijnland betekent.	

Bijlage 5. Exploitatie naar kosten- en opbrengstsoorten

In de volgende tabel staan de ramingen gegroepeerd naar kosten- en opbrengstsoorten. De belangrijkste verschillen zijn globaal toegelicht.

Omschrijving	Begroting 2016	Begroting 2017	Vershil 2017-2016
LASTEN			
Rente en afschrijvingen	52,9	58,1	5,2
Personeelslasten	49,1	55,2	6,1
Goederen en diensten van derden	73,7	73,3	-/- 0,4
Bijdragen aan derden	14,9	14,7	-/- 0,2
Toevoegingen aan voorzieningen/onvoorzien	7,5	10,7	3,2
Totaal lasten	198,1	212,0	13,9
BATEN			
Financiële baten	0,3	0,2	-/- 0,1
Personeelsbaten	0,3	0,7	0,4
Goederen en diensten aan derden	6,3	7,2	0,9
Bijdragen van derden	0,8	0,8	0,0
Interne verrekeningen	7,8	13,7	5,9
Totaal baten	15,5	22,6	7,1
SALDO BATEN EN LASTEN	182,6	189,4	6,8
Onttrekkingen aan reserves	-/- 0,3	-/- 0,1	0,2
Egalisatie van tarieven	-/- 2,3	-/- 0,5	1,8
Toevoeging rente aan reserves	0,3	0,0	-/- 0,3
Op te brengen belastingen	180,3	188,8	8,5

Toelichting op exploitatieposten

Incidentele baten en lasten

Incidentele baten en lasten kunnen het reguliere beleid van het waterschap verstoren. In 2017 verwacht Rijnland geen incidentele baten en lasten.

Rente en afschrijvingen

Ondanks een toename van de investeringen is er voordeel op de rentelasten van € 0,9 mln door gunstige renteontwikkelingen. In 2017 is € 2,2 mln bouwrente aan de onderhanden investeringen toegerekend. (2016: € 2,4 mln, zie ook de post interne verrekeningen). Daarentegen is de post afschrijvingen € 6,1 mln hoger doordat een groot aantal investeringswerken in 2016 worden opgeleverd.

Personeelslasten

In tegenstelling tot 2016, worden de inhuurkosten voor projecten eerst ten laste van de exploitatierekening gebracht (+ € 5,0 mln), alvorens het geactiveerd wordt c.q. ten laste wordt gebracht van de investeringsprojecten. Administratief resulteert dit zodoende in hogere personeelslasten en een hogere opbrengst te activeren uren eigen personeel en inhuur (zie interne verrekeningen). Per saldo verloopt één en ander budgettair neutraal. Dit in verband met de invoering van Prosa en de harmonisatie met het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard.

De overige toename van per saldo € 1,1 mln wordt veroorzaakt door:

- toename van 2,5% voor cao-looncompensatie prijsontwikkeling, bevorderingen en salarisverhogingen als gevolg van de beoordelingssystematiek;
- tijdelijke formatie-uitbreiding, zoals reeds aangegeven in het MJP 2017-2020, voor het oplossen van korte termijn capaciteitsknelpunten;
- personele krimp van 1% en lager inhuurbudget regulier werk;
- minder uitkeringen frictiekosten doelmatigheid.

Goederen en diensten van derden

Het verschil van € 0,4 mln betreft hoofdzakelijk lagere begrote kosten voor 2017 van grondstoffen en chemicaliën (€ 0,4 mln), lagere aanschaf hardware (€ 0,2 mln) en lagere energielasten (€ 0,3 mln). Daartegenover zijn de kosten voor slibafvoer gestegen met € 0,7 mln. Het restant van € 0,2 mln betreft diverse kleine verschillen.

Bijdragen aan derden

De grootste mutatie is de daling van de jaarlijks te betalen bijdrage HWBP aan het Rijk met € 0,1 mln (2016: € 14,5 mln; 2017: € 14,4 mln).

Toevoegingen voorzieningen/onvoorzien

De toename van deze post is veroorzaakt door een hogere storting van € 7,0 mln in 2016 naar € 10,2 mln in 2017 in het baggerfonds. De lagere storting in 2016 was het gevolg van een besparingsmaatregel. Door steeds betere programmering en efficiëntere uitvoering kan de storting in het baggerfonds structureel worden verlaagd vanaf 2020 met jaarlijks € 0,5 mln. In 2017 tot en met 2019 worden de behaalde voordelen gebruikt om baggerwerken op te pakken die de afgelopen jaren zijn blijven liggen i.v.m. besparingsacties.

Personeelsbaten

In 2017 wordt meer personeel gedetacheerd € 0,4 mln ten opzichte van 2016.

Goederen en diensten aan derden

De mutatie op deze post wordt grotendeels veroorzaakt door verhoging van de post opbrengst verkoop grond (€ 0,5 mln) en hogere opbrengst uit overige eigendommen (€ 0,3 mln).

Interne verrekeningen

Zoals gesteld bij de post rente en afschrijvingen wordt er bouwrente toegerekend aan de onderhanden investeringswerken. In 2017 is € 2,2 mln. bouwrente toegerekend c.q. geactiveerd tegenover € 2,4 mln in 2016. Ook houdt Rijnland rekening met activeren van uren van eigen personeel en inhuur. In 2017 is een bedrag van rond € 11,5 mln loonkosten toegerekend. (2016: € 5,4 mln).

Doordat de inhuurkosten van projecten (+ € 5,0 mln) ingaande 2017 ten laste van de exploitatiebegroting komen (zie post personeelslasten) alvorens het geactiveerd wordt, leidt dit tot een toename van deze post. Ook de tijdelijke formatiestijging i.v.m. het oplossen van korte termijn capaciteitsknelpunten veroorzaakt hogere geactiveerde loonkosten.

Onttrekkingen aan reserves

Onder deze post is begrepen de onttrekking uit de bestemmingsreserves frictiekosten doelmatigheid. De afname van deze post is met name veroorzaakt door lagere frictiekosten doelmatigheid (zie post personeelslasten) en het niet meer onttrekken uit de reserve onderhoud oeverbescherming.

Bijlage 6. Exploitatiebegroting naar taken

	Tarieven 2015	Jaar- rekening 2015	Tarieven 2016	Begroting 2016	Tarieven 2017	Begroting 2017
x € 1.000						
Zuiveringsbeheer						
Netto kosten toegerekend aan zuiveringsbeheer		75.857		79.235		82.415
Dividenden en andere algemene opbrengsten		0		0		0
Onvoorzien		0		75		75
Totaal netto-lasten voor onttrekking/dotatie aan reserves		75.857		79.310		82.490
Toevoeging rente aan reserves		410		105		0
Toevoeging egalisereserves		2.970		0		0
Onttrekkingen aan reserves		-255		-145		-30
Egalisatie van tarieven		-9.105		-2.340		-262
Totaal netto-lasten na onttrekking/dotatie reserves		69.877		76.930		82.198
Waterschapsbelastingen						
Gederfde opbrengst als gevolg van kwijtschelding en oninbaar		-3.048		-3.485		-3.828
Bruto belastingopbrengsten		70.854		80.415		86.026
Totaal netto-waterschapsbelastingen		67.806		76.930		82.198
Resultaat		-2.071		0		0
Tarief zuiveringsheffing: Per vervuilingseenheid	€ 47,25		€ 52,80		€ 56,30	
Watersysteembeheer						
Netto kosten toegerekend aan watersysteembeheer		102.856		103.508		106.334
Dividenden en andere algemene opbrengsten		-1		0		0
Onvoorzien		0		75		75
Totaal netto-lasten voor onttrekking/dotatie aan reserves		102.855		103.583		106.409
Toevoeging rente aan reserves		631		154		0
Toevoeging egalisereserves		3.096		0		0
Onttrekking aan reserves		-1.886		-185		-39
Egalisatie van tarieven		-7.680		82		260
Totaal netto-lasten na onttrekking/dotatie reserves		97.016		103.326		106.630
Waterschapsbelastingen						
Gederfde opbrengst als gevolg van kwijtschelding en oninbaar		-3.342		-3.120		-3.308
Bruto belastingopbrengsten		105.414		106.446		109.938
Totaal netto-waterschapsbelastingen		102.072		103.326		106.630
Resultaat		5.056		0		0
Tarieven watersysteemheffing:						
Ingezetenen; per wooneenheid	€ 102,91		€ 102,31		€ 105,00	
Gebouwd: % van de WOZ-waarde	0,0277%		0,0280%		0,0279%	
Ongebouwd: per ha.	€ 75,77		€ 75,45		€ 78,85	
Ongebouwd wegen: per ha.	€ 303,08		€ 301,80		€ 315,40	
Natuur; per ha.	€ 4,00		€ 4,00		€ 4,00	
Tarief verontreinigingdheffing; per vervuilingseenheid	€ 47,25		€ 52,80		€ 56,30	

Bijlage 7. Beleidsproducten en belastingcategorieën

Programmabegroting 2017, vóór doorbelasting <i>Beleidsproduct, x € 1.000</i>	Water- veiligheid	Voldoende water	Schoon en gezond	Waterketen	BOD	Totaal
1. Planvorming	599	5.305	2.255	1.203	1.695	11.058
2. Aanleg en onderhoud waterkeringen	28.584	7	-	-	4	28.594
3. Inrichting en onderhoud watersystemen	-	42.828	5.352	184	261	48.624
4. Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken	-	-	(0,3)	68.390	-	68.390
5. Regulering	-	3.474	1.319	175	-	4.968
6. Heffen en invordering	-	-	-	-	5.809	5.809
7. Bestuur en externe communicatie	-	-	-	-	5.743	5.743
8. Ondersteunende producten	-	-	-	-	16.013	16.013
9. Onvoorzien en overige inkomsten	-	-	-	-	150	150
Netto kosten voor egalisatie	29.183	51.613	8.926	69.952	29.676	189.350

Belastingcategorieën <i>x € 1.000</i>	Water- veiligheid	Voldoende water	Schoon en gezond	Waterketen	BOD	Totaal
Aandeel ingezetenen	14.592	25.577	3.954	-	8.461	52.584
Aandeel gebouwd	12.695	22.252	3.440	-	9.170	47.557
Aandeel ongebouwd overig	1.868	3.274	506	-	988	6.636
Aandeel natuur	29	51	8	-	25	113
Aandeel zuiveringsheffing	-	459	1.018	69.952	11.031	82.460
Netto kosten voor egalisatie	29.183	51.613	8.926	69.952	29.676	189.350

Bijlage 8. Verdeling exploitatielasten naar waterschapstaken

De verdeling van de netto kosten naar de desbetreffende belastingcategorie verloopt als volgt:

A. Toerekening kosten en opbrengsten naar beheer- en beleidsproducten

De administratie van Rijnland is ingericht volgens de voorgeschreven productindeling van de Unie van Waterschappen (BBP-structuur). Daarnaast zijn de bestuursprogramma's opgebouwd uit tactische doelen, welke zijn gekoppeld aan deze producten. Om te zorgen dat de kosten en opbrengsten zo correct mogelijk worden verdeeld per tactische doel/product, wordt het verdelingsmodel van de Unie van Waterschappen toegepast. Een eenduidige verdeelmethode maakt een goed systeem van bedrijfsvergelijking tussen waterschappen mogelijk.

Het verdelingsmodel is als volgt:

Kosten en opbrengsten, waarvan duidelijk is op welk tactisch doel/product ze betrekking hebben, worden direct verantwoord op het betreffende tactische doel/product. Kosten en opbrengsten van een drietal ondersteunende beheerproducten, te weten Huisvesting (valt onder tactisch doel Kwaliteit van de Organisatie) en de producten Informatiebeleid en Automatisering en Centrale (geo)grafische informatie van het tactische doel informatievoorziening, worden aan de afdelingen toegerekend op basis van aantal fte.

Kosten en opbrengsten die niet direct op een product betrekking hebben en de kosten en opbrengsten van drietal ondersteunende beheerproducten, worden in eerste instantie verzameld op de betreffende afdeling en op basis van de ureninzet (directe productieve uren x tarief) toegerekend aan de ondersteunende- en beheer-producten/tactische doel. De kosten van de ondersteunende producten worden toegerekend aan de primaire beheerproducten op basis van het aandeel uren of kosten per primair product. De producten comptabiliteit, meerjarenraming/begroting en bestuursrapportages worden verdeeld op basis van kosten. Alle overige producten op basis van uren. Hiermee past Rijnland het verdelingsmodel van de Unie nu integraal toe, in afstemming met het Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard.

Aan de hand van vastgestelde verdeelsleutels worden uiteindelijk alle kosten en opbrengsten van de beheer- en beleidsproducten per tactisch doel doorbelast naar enerzijds de bestuursprogramma's en anderzijds de twee taken watersysteembeheer en zuiveringsbeheer. Producten/tactisch doel die specifiek voor één taak worden uitgevoerd drukken voor 100% op deze taak. Producten en tactische doelen die bijdragen aan het realiseren van beide taken worden op basis van aandachts-intensiteit toegerekend. Voor de verdeling van de beleidsproducten en belastingcategorieën over de programma's wordt verwezen naar bijlage 7.

B. Kostentoedeling naar de belastingcategorieën

Door de wijziging van het belastingstelsel ingaande 2009 is de toedeling van de kosten en opbrengsten over de belastingsoorten gewijzigd. De oude taken waterbeheersing en waterkeringbeheer zijn vanaf 2009 samen met het passieve deel van het waterkwaliteitsbeheer omgeslagen in de watersysteemheffing. De zuiveringstaak wordt bekostigd uit de zuiveringsheffing. De kosten van de taak watersysteembeheer worden met behulp van de percentages uit de kostentoedelingsverordening toegerekend naar de desbetreffende belastingcategorie. Een bijzondere positie nemen de belangencategoriekosten (heffen, invorderen en verkiezingen) in. Deze kosten worden rechtstreeks toegerekend aan de betrokken belastingcategorieën op basis van het kostenveroorzakingsbeginsel. Zo zijn onder meer de kosten van de nieuwe bestuursverkiezingen volledig toegerekend naar de categorie ingezetenen (rekening

houdend met een verdeling over de twee taken) en de WOZ-kosten naar de categorie gebouwd.

Conform de nieuwe wetgeving wordt de opbrengst van de directe lozers (verontreinigingsheffing) ten gunste gebracht van de taak watersysteembeheer en met behulp van de percentages uit de kostentoedelingsverordening toegerekend naar de desbetreffende belastingcategorie.

In onderstaand schema staat de verdeling van de totale exploitatielasten (€ 188,8 mln, na egalisatie) over beide taken en de betreffende belangencategorieën in 2017.

1. Exploitatiebudget in € 1.000							
Watersysteembeheer	102.615						
Zuiveringsbeheer	80.178						
Subtotaal kostendragers (I)	182.793						
2. Kostentoedeling	Totaal	Ingezetenen	Gebouwd	Ongebouwd	Natuur	Zuiveringsheffing	Verontreinigingsheffing
		50,0%	43,5%	6,4%	0,1%	nvt	nvt
Taakkosten	182.793	51.308	44.638	6.567	103	80.178	
Belangencategoriekosten	6.557	1.277	2.919	69	10	2.282	
Subtotaal netto kosten per belangencategorie	189.350	52.584	47.556	6.636	113	82.460	
3. Mutatie egalisatiereserve zuiveringsheffing	262-						
4. Overhevelingzuiveringsheffing naar watersysteembeheer	-225 -196 -29 0 450						
5. Mutatie egalisatiereserve omslagtarieven	260- 174- 31- 28- 27-						
Totaal netto kosten na egalisatie + overheveling	188.828	52.185	47.329	6.580	86	82.198	450
6. Belastingeenheden	497.000 169.456.000 83.450 21.450 1.460.000 8.000						
7. Tarieven 2017	105,00 0,0279% 78,85 4,00 56,30 56,30						
Tarieven 2016	102,31	0,0280%	75,45	4,00	52,80	52,80	
Mutatie	3%	0%	5%	0%	7%	7%	

Bijlage 9. Financiering: hoe betalen we het?

Voor de financiering van de materiële en financiële vaste activa maakt Rijnland gebruik van interne middelen, zoals reserves en voorzieningen, en van langlopende geldleningen die in voorgaande jaren zijn afgesloten. Voor zover deze middelen niet toereikend zijn worden de vaste activa gefinancierd met vlottende schuld en nieuwe langgeldleningen. Vlottende schuld bestaat uit het verschil tussen de kortlopende vorderingen en schulden.

Het wettelijk kader hierbij is de Wet financiering decentrale overheden (FIDO), die voorschrijft tot welk bedrag kortlopende geldleningen mogen worden afgesloten. Voor Rijnland betekent deze kasgeldlimiet dat in 2017 de kortgeldschuld gemiddeld per kwartaal maximaal € 48,8 mln mag bedragen (23% van het begrotingstotaal). Ook moet Rijnland aan de renterisiconorm voldoen die in deze wet is beschreven. De renterisiconorm is ingevoerd om renterisico's te beperken. Rijnland voldoet hieraan ruim. Het af te lossen bedrag in 2017 ad € 26,7 mln op langgeld blijft binnen de renterisiconorm van € 63,6 mln (30% van het begrotingstotaal).

In het begrotingsjaar doen zich naar verwachting geen ontwikkelingen voor die ten opzichte van voorgaande jaren een relevante invloed uitoefenen op het risicoprofiel, de financiële posities, de vermogenswaarden en de geldstromen. Daarom kan het risicoprofiel van de Rijnlandse financiering als laag worden gekenschetst. In de leningenportefeuille vaste schuld bevindt zich geen enkele lening met de mogelijkheid van renteherziening tijdens de looptijd. Rijnland loopt geen krediet-, koers- en valutarisico's. Slechts forse mutaties in de aangenomen rentepercentages voor op te nemen en uit te zetten kortgeld en/of langgeld zouden het voorliggende begrotingsbeeld in negatieve of positieve zin kunnen beïnvloeden.

Het gemiddelde rentepercentage van de langgeldportefeuille bedraagt 2,1%.

Bij de start van 2017 bedraagt de Rijnlandse financieringsbehoefte € 47,6 mln. Deze behoefte neemt in de loop van het jaar toe tot € 140,6 mln. De specificatie van de mutatie in de financieringsbehoefte (ad € 93,0 mln) is als volgt:

- Aflossing langgeldleningen € 26,7 mln
- Afname reserves en voorzieningen € 1,3 mln
- Toename vaste activa (investeringen -/- afschrijvingen) € 65,0 mln

De dekking van de financieringsbehoefte 2017 van € 140,6 mln is als volgt:

- afsluiten nieuwe vaste geldleningen € 93,0 mln
- kortgeldleningen € 47,6 mln
- netto vlottende schuld (excl. kortgeld) € 0,0 mln

Rijnlands uitgangspunt bij het aantrekken van vreemd vermogen is een zo voordelig mogelijke financiering van de vaste activa, met inachtneming van de financieringsvoorschriften. Conform het delegatie- en mandaatbesluit zijn dijkgraaf en hoogheemraden gemachtigd tot het aangaan van geldleningen.

Op basis van de uitgangspunten uit het Treasurystatuut, de Nota Reserves en Voorzieningen en de huidige verwachtingen op de geld- en kapitaalmarkt zijn in de begroting 2017 de volgende rentepercentages gehanteerd:

- af te sluiten langlopende geldleningen 2,0% (2016: 1,8%)
- af te sluiten kortlopende geldleningen 0,0% (2016: 0,3%)
- eigen financieringsmiddelen:
- algemene reserves 0,0% (2016: 1,0%)
- bestemmingsreserves en voorzieningen 0,0% (2016: 0,8%)
- netto vlottende schuld 0,0% (2016: 0,0%)

Renteomslag

Er wordt pas overgegaan tot het aantrekken van externe financieringsmiddelen als de liquiditeitspositie van het waterschap daar aanleiding toe geeft. Mede gelet op het bovenstaande worden de beschikbare financieringsmiddelen niet aangewend niet voor financiering per project maar voor de financiering van het gehele complex van vaste activa. Het omslagpercentage voor 2017 over de boekwaarde per 1 januari is 1,85.

Bijlage 10. Bestuursakkoord Water

Toelichting Bestuursakkoord water (BAW)

Opgave: € 750 mln

Met het BAW streven Rijk, decentrale overheden en drinkwaterbedrijven naar een doelmatigheidswinst die oploopt naar € 750 mln per jaar vanaf 2020, t.o.v. van het basisjaar 2010. De waterschappen moeten hiervan ten minste € 325 mln realiseren. Er geldt een inspanningsverplichting, waarbij de waterschappen onderling geen verdeelsleutel hebben.

Streeflijn waterschappen: 2,5%

De Unie van Waterschappen (UvW) monitort met de benchmark Waterschapspeil jaarlijks de voortgang. De actuele streeflijn die UvW voor de gezamenlijke waterschappen heeft gesteld is 2,5% gemiddelde lastendrukverhoging per jaar, exclusief inflatie over de periode 2010-2020, de zogenaamde 'gematigde ontwikkeling'.

UvW-streeflijn Rijnland: 9%

De UvW heeft per waterschap een streeflijn gesteld, als hulpmiddel om te kunnen bepalen of de waterschappen gezamenlijk de opgave realiseren. Waterschappen die boven hun streeflijn zitten moeten gecompenseerd worden door waterschappen die onder hun streeflijn blijven. De streeflijn voor Rijnland is relatief hoog, namelijk een gemiddelde jaarlijkse lastendrukverhoging van 9% (excl. inflatie). De reden hiervoor is dat de streeflieden zijn gebaseerd op vierjarenprognoses uit het BAW-basisjaar 2010. Tijdens de Programmabegroting van 2010 voorzag Rijnland nog lastendrukstijgingen van meer dan 10% per jaar.

Monitoring: waterschappen goed op koers

De minister rapporteert jaarlijks aan de Tweede Kamer over de voortgang van het BAW, Voorheen gebeurde dat via de rapportage 'Water in Beeld' en laatstelijk met de 'Staat van Ons Water' (26 mei 2016), waarbij de minister concludeerde dat: 'het realiseren van de (BAW)doelstellingen van gematigde lastenontwikkeling en grotere efficiency in het waterbeheer goed op koers ligt'.

Lastendrukstijging Rijnland: ver onder BAW-streeflijn

De ontwikkeling van de lastendruk van Rijnland in relatie tot de BAW-norm heeft zijn relevantie verloren. Het inflatiepercentage is vrijwel nihil en de zakelijke rentepercentages zijn in sommige gevallen zelfs negatief. Daarom is er geen enkele reden om aan te nemen dat de lastendrukontwikkeling in de periode tot 2021 ook maar in de buurt van de streeflijn van 9% uit het BAW-basisjaar 2010 zal komen. De gedetailleerde BAW-tabel is daarom niet langer opgenomen. Terecht is er wél veel aandacht voor de lastendrukontwikkeling. Volgens het coalitieakkoord moet deze uiteindelijk op inflatieniveau komen. Voor de huidige zittingsperiode zijn de volgende maximale stijgingspercentages van de lastendruk vastgesteld: 4,8% – 2% – 2% - 2%.

Bijlage 11. EMU-saldo

In Unieverband is afgesproken dat de waterschappen in hun programmabegroting een bijlage opnemen waaruit hun bijdrage aan het te verwachten EMU-saldo⁴ blijkt.

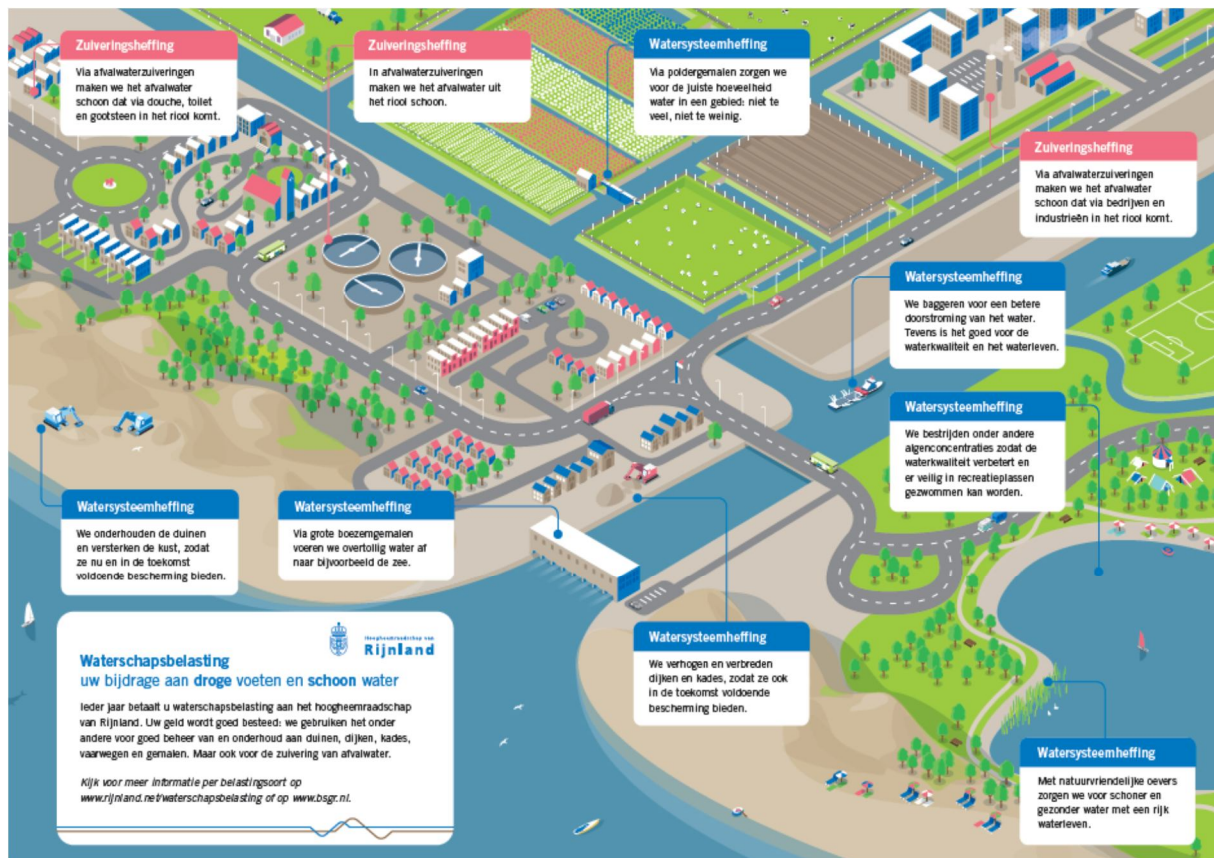
De ruimte voor de decentrale overheden in het begrotingstekort van 2017 is nog niet bepaald. Voor 2016 was die ruimte 0,4% van het BBP voor alle gemeenten, provincies en waterschappen gezamenlijk, zonder formele referentiewaarden per overheid of sector. Tot nu toe was de ruimte voor decentrale overheden voldoende. In het geval deze ruimte in 2017 gaat knellen volgt overleg met de minister. Afgesproken is dat het correctie- en sanctiemechanisme uit de Wet Hof in ieder geval tot en met 2017 niet wordt toegepast.

EMU-saldo (in € 1.000)	2016	2017
1. <u>EMU-exploitatiesaldo</u>		
Bij: Rente toevoeging reserves	259	0
Bij: Stortingen in de reserves	105	0
Af: Ontrekkingen aan reserves	-/- 2.693	-/- 522
	-/- 2.329	-/- 522
2. <u>Invloed investeringen</u>		
Netto investeringsuitgaven (incl. concernbrede korting)	-/- 89.458	-/- 105.934
Verkoop materiële en immateriële activa	0	0
Afschrijvingen (incl. concernbrede korting)	40.976	47.147
	-/- 48.482	-/- 58.787
3. <u>Invloed voorzieningen</u>		
Toevoeging aan voorziening	7.350	10.550
Ontrekkingen aan voorzieningen	0	0
Betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	-/- 11.355	-/- 9.823
	-/- 4.005	727
4. <u>Deelnemingen en aandelen</u>		
Boekwinst	0	0
Boekverlies	0	0
	0	0
Bijdrage Rijnland aan het EMU-exploitatiesaldo	-/- 54.816	-/- 58.582

Uit het bovenstaande blijkt dat Rijnland op transactiebasis in 2017 méér uitgeeft dan ontvangt, vooral als gevolg van de investeringsuitgaven. In het baten- en lastenstelsel dat Rijnland (evenals andere waterschappen) hanteert leiden dergelijke uitgaven niet tot tekorten; echter wel volgens het transactiestelsel waarmee het Rijk en de EMU het exploitatiesaldo bepalen.

⁴ In het kader van de Economische en Monetaire Unie (EMU) is vastgelegd dat het begrotingstekort van een lidstaat niet meer mag bedragen dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP). Er is sprake van een tekort als een land in een jaar meer uitgeeft dan ontvangt. Rijnland is evenals andere decentrale overheden medeverantwoordelijk voor het Nederlandse EMU-saldo. Daarom zijn afspraken gemaakt met de minister van Financiën, in relatie tot de Wet Houdbare Overheidsfinanciën (Hof).

Bijlage 12. Rijnland in cijfers

Rijnland in cijfers	Begroting 2017	Begroting 2016	Jaarrekening 2015
1 Exploitantiebudget (lasten €)	212,0 mln	198,3 mln	199,8 mln
2 Afschrijvingen (€)	47,1 mln	41,0 mln	41,3 mln
3 a. Aflossingen (€)	26,7 mln	44,7 mln	30,7 mln
b. Herstuctering langgeldleningen	0,0 mln	0,0 mln	126,3 mln
4 Verhouding afschrijving/aflossing	1,8	0,9	0,9
5 Salariskosten vast en tijdelijk personeel en inhuur	52,2 mln	45,8 mln	46,8 mln
6 Aantal fte's vast en tijdelijk personeel	620,6	608,9	621,9
7 Aantal fte's inhuur exploitatie (regulier werk)	9,0	17,0	22,1
8 Aantal fte's inhuur investeringsprojecten	33,0	33,2*	22,2*
8 Netto investeringen (excl. concernbrede korting, €)	132,2 mln	113,3 mln	74,6 mln
9 Boekwaarde vaste activa (€)	663,2 mln	595,0 mln	524,9 mln
10 Eigen vermogen (€)	29,6 mln	27,4 mln	34,9 mln
11 Voorzieningen (€)	13,4 mln	10,5 mln	14,9 mln
12 Afgesloten en nieuwe langlopende geldleningen (€)	571,4 mln	509,5 mln	402,8 mln
13 Opbrengst waterschapsbelastingen (€)	188,8 mln	180,3 mln	169,9 mln
14 Aantal woonruimten ingezetenen (bruto)	528.500	523.500	521.581
Tarief ingezetenen per woonruimte (€)	105,00	102,31	102,91
15 Totale WOZ-waarde gebouwd (€)	169.456 mln	162.450 mln	162.996 mln
Tarief gebouwd in % van de WOZ-waarde	0,0279%	0,0280%	0,0277%
16 Totaal aantal belastinghectare overig ongebouwd en natuur (bruto)	79.400	80.700	81.282
Tarief ongebouwd overig per hectare (€)	78,85	75,45	75,77
Tarief natuur per hectare (€)	4,00	4,00	4,00
17 Aantal vervuilingseenheden incl. directe lozers (bruto)	1.536.000	1.541.000	1.529.973
Zuiveringsheffing per vervuilingseenheid (€)	56,30	52,80	47,25
Verontreinigingsheffing per vervuilingseenheid (€)	56,30	52,80	47,25

* t/m 2016 direct toegerekend aan investeringsprojecten